

RICHTLIJNEN VOOR KINDVRIENDELIJKE RECHTSBIJSTAND AAN KINDEREN DIE IN CONFLICT ZIJN MET DE WET

*Aanbevelingen en goede praktijken
voor rechtsbijstandverleners en beleidsmakers*

RECHTSBIJSTAND VOOR KINDEREN IN STRAFZAKEN:
ONTWIKKELING EN UITWISSELING VAN BESTE PRAKTIJKEN
(LA CHILD)

RICHTLIJNEN VOOR KINDVRIENDELIJKE RECHTSBIJSTAND AAN KINDEREN DIE IN CONFLICT ZIJN MET DE WET

*Aanbevelingen en goede praktijken
voor rechtsbijstandverleners en beleidsmakers*

LA CHILD

The project is funded by the Justice Programme of the
European Union (2014-2020)

Dit document is opgesteld in het kader van het project 'Rechtsbijstand voor kinderen in strafzaken: ontwikkeling en uitwisseling van beste praktijken (LA CHILD)', dat wordt gefinancierd door het Justitieprogramma van de Europese Commissie. De inhoud van dit document geeft niet noodzakelijk het standpunt van de Europese Commissie weer en impliceert derhalve geenszins haar goedkeuring van de in dit verslag naar voren gebrachte standpunten. Eventuele onnauwkeurigheden of fouten in dit document kunnen uitsluitend aan de auteurs worden toegeschreven.

© 2020-2021, 'LA CHILD' project

Depositienummer bij de Koninklijke Bibliotheek van België : D/2021/14.132/4

ISBN: 978-2-931126-10-3

Voorwoord

Lange tijd werden kinderen, met name ‘minderjarige verdachten’, niet op dezelfde manier als volwassenen beschouwd als onderworpen aan justitie en rechten en nog minder geprezen om hun unieke behoeften.

Men probeerde dit standpunt te rechtvaardigen met tal van uitspraken: hij/zij is te jong om het te begrijpen, volwassenen zullen voor hem/haar beslissen, de rechters zijn verantwoordelijk voor de belangen van de kinderen, dus hij/zij heeft geen advocaat nodig,...

Historisch steunde de verdediging van kinderen voor het gerecht dus lange tijd op vrijwilligers-advocaten, die dit deden voor ‘liefdadigheidsdoeleinden’ en een kleine of geen vergoeding vroegen. Bovendien waren het vaak jonge advocaten die zonder veel voorbereiding of een specifieke opleiding werkten; in zekere zin leerden ze al doende, op de rug van hun jonge cliënten.

Wij weten nu, en deze gids toont dit genoeg aan, dat men zich niet improviseert als ‘advocaat van kinderen’ en dat deze functie beslist veel complexer is dan veel andere diensten die door advocaten worden verleend.

Gelukkig evolueren de systemen geleidelijk, dankzij enkele pioniers-advocaten die de vereisten van de functie hebben ingezien en begonnen zijn met de invoering van een kwalitatieve verdediging en met de oprichting van gespecialiseerde advocatenafdelingen. En ook dankzij de ontwikkeling van de normen en de verduidelijking van internationale jurisdicties, die steeds preciezer zijn gaan aangeven wat van kinderrechtadvocaten wordt verwacht, welke kwaliteiten vereist zijn, welke reikwijdte de functie heeft en hoe belangrijk een multidisciplinaire opleiding is.

Om een kosteloze, kwalitatieve interventie te waarborgen, voor alle kinderen toegankelijk en aangepast aan hun behoeften, is het van essentieel belang dat de overheid, die in de eerste plaats verantwoordelijk is voor de eerbiediging van de rechten van het kind, een rechtsbijstandssysteem invoert dat de volledige eerbiediging van alle in deze gids uiteengezette beginselen waarborgt. We kunnen niet alleen vertrouwen op de goede wil van enkelen.

En dat is het belang van deze gids: niet alleen de belangrijkste kenmerken van een rechtsbijstandssysteem voor kinderen en de belangrijkste taken van juristen die belast zijn met de uitvoering ervan vaststellen, maar ook praktische voorbeelden geven en ervaringen tonen uit verschillende landen. Op basis van analyses die in 14 Europese landen zijn verricht, heeft het project LA CHILD ook de belangrijkste hinderpalen in kaart gebracht voor de ontwikkeling van een rechtsbijstandssysteem dat die naam waardig is, en deze gids biedt talrijke aanbevelingen om de hinderpalen te overwinnen en de systemen in hun geheel te verbeteren.

Tot slot moet eraan herinnerd dat het bestaan van een adequaat toegangssysteem tot het gerecht ook in overeenstemming is met de in 2015 door de Verenigde Naties aangenomen duurzame ontwikkelingsdoelstellingen, en meer in het bijzonder met doelstelling 16.3, die ernaar streeft ‘vreedzame en inclusieve samenlevingen voor duurzame ontwikkeling te bevorderen, toegang tot het gerecht voor iedereen te waarborgen en doeltreffende, verantwoordelijke en inclusieve instellingen op alle niveaus te ontwikkelen’. Voor de verwezenlijking van deze doelstelling, wat een voorwaarde is voor de verwezenlijking van de hele VN-agenda voor 2030, moet een kindvriendelijk, toegankelijk en efficiënt rechtsbijstandssysteem worden opgezet waarin gekwalificeerde advocaten werken. Moge deze gids bijdragen aan deze ambitieuze doelstellingen.

Benoit Van Keirsbilck

Lid van het VN-Comité inzake de rechten van het kind en
Directeur van Defence for Children International België

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	4
Doelstellingen van deze richtlijnen	4
Voor wie zijn deze richtlijnen bestemd?	4
Hoe moeten de richtlijnen worden gebruikt?	5
Project en auteurs	6
Erkenningen	6
BELANGRIJKSTE DEFINITIES	7
DEEL 1 RICHTLIJNEN VOOR BELEIDSMAKERS	9
1. Een wettelijk kader dat specifieke bepalingen bevat over rechtsbijstand voor minderjarige verdachten	10
2. Passende overheidsmiddelen toegekend aan rechtsbijstand voor kinderen	11
3. Onvoorwaardelijke gratis rechtsbijstand voor elke minderjarige verdachte	13
4. Vertegenwoordiging van kinderen in alle stadia van de gerechtelijke procedur	14
5. Effectieve toegang tot rechtsbijstand voor kinderen die van hun vrijheid zijn beroofd	16
6. Strikte beperking van en controle op afstand doen van rechtsbijstand	18
7. Gespecialiseerde advocaten voor kinderen	19
8. Verplichte basisopleiding en bijscholing voor jeugdadvocaten	21
9. Aangemoedigde samenwerking tussen de actoren die het kind tijdens de procedure bijstaan en ondersteunen	22
10. Het recht op vertolking	24
11. Vertrouwelijkheid en privacy van de communicatie tussen het kind en de rechtsbijstandverlener	25
12. Vrije keuze van een advocaat in het kader van de rechtsbijstand	26
13. Mogelijkheid om van advocaat te veranderen	27
14. Kinderen die gespecialiseerde hulp nodig hebben op verschillende rechtsbijstandsgebieden	29
15. Kindvriendelijke informatie over rechtsbijstand voor minderjarige verdachten	30
16. Beschikbare en wijdverspreide informatie over rechtsbijstand	32
17. Gemeenschappelijke normen voor rechtsbijstandsadvocaten die met kinderen werken	33
18. Toezicht op rechtsbijstand, verleend aan kinderen en klachtenprocedures	35

DEEL 2 RICHTLIJNEN VOOR RECHTSBIJSTANDVERLENERS	37
Inleiding: zorgen voor het beste belang van het kind als eerste overweging	38
19. Beschikbaarheid en deelname van de rechtsbijstandverlener in elk stadium van de procedure	39
20. De verdediging van het kind	40
21. Toegang tot de nodige informatie	41
22. De rol van een advocaat als woordvoerder van het kind	43
23. Vertegenwoordiging van het kind, niet zijn/haar ouders of wettige voogden	45
24. Zorgen voor vertrouwelijkheid	46
25. Vertegenwoordiging van een kind dat van zijn vrijheid is beroofd	47
26. Noodzaak van permanente multidisciplinaire opleiding	49
27. Kindvriendelijke communicatie	52
28. Op vertrouwen gebaseerde relatie	54
29. Voorbereiding van het gesprek met het kind	55
30. Samenwerking met het gezin en andere beroepsbeoefenaars, geleid door de belangen van het kind	59
31. Samenwerking met een tolk	61
32. Kinderen die gespecialiseerde rechtsbijstand nodig hebben op diverse rechtsgebieden	63
BELANGRIJKSTE INTERNATIONALE EN EUROPESE NORMEN INZAKE RECHTSBIJSTAND AAN MINDERJARIGE VERDACHTEN	65
Hard Law	65
Zachte wet	66
Andere middelen	66

INLEIDING

Doelstellingen van deze richtlijnen

Deze richtlijnen zijn bedoeld om beginselen en adviezen toegankelijk te maken voor alle belanghebbenden die een invloed hebben op de rechtsbijstand voor minderjarige verdachten in heel Europa.

Ze zijn met name gebaseerd op het onderzoek dat is verricht in 14 Europese landen die het project LA Child uitvoeren en op de inspirerende praktijken die bij deze gelegenheid zijn verzameld. Daarnaast was ook de internationale conferentie van LA Child, waar deskundigen uit verschillende landen hun kennis en inzichten hebben uitgewisseld, een waardevolle bron bij de ontwikkeling van de richtlijnen. Dit wederzijds leren heeft verdere ideeën opgeleverd om dieper in te gaan op het gebied van rechtsbijstand voor minderjarige verdachten.

Voor wie zijn deze richtlijnen bestemd?

Deze richtlijnen zijn bedoeld voor alle beroepsbeoefenaars die zich bezighouden met rechtsbijstand aan minderjarige verdachten of die daarop een invloed hebben. In de eerste plaats hopen wij dat zij een praktisch en nuttig instrument zullen zijn voor alle **advocaten** die rechtsbijstand verlenen aan minderjarige verdachten. Ze kunnen hen helpen om zich meer bewust te worden van de internationale en Europese normen, alsook om na te denken over hun praktijk en aanbevelingen en inspirerende praktijken te vinden om die te verbeteren.

Ten tweede, aangezien kindvriendelijke rechtsbijstand ook afhankelijk is van een algemeen systeem en van een doeltreffende organisatie van de rechtsbijstand, moeten ook **beleidsmakers en rechtsbijstandsinstanties** deze richtlijnen aandachtig lezen. Het doel is in een duidelijk en nauwkeurig document aan te geven wat het best kan worden gedaan op het gebied van rechtsbijstand voor minderjarige verdachten en concrete manieren te belichten om dat te bereiken.

Hoe moeten de richtlijnen worden gebruikt?

Er zijn 32 sleutelfactoren voor kindvriendelijke rechtsbijstand vastgesteld, die in deze richtlijnen worden opgesomd en toegelicht. Onder elke sleutelfactor kan de lezer het volgende vinden:

1. Verwijzingen naar relevante Europese en internationale normen die als leidraad kunnen dienen;
2. De voordelen van het toepassen van een dergelijke sleutelfactor voor de eerbiediging van de rechten van het kind, maar ook de verschillende hinderpalen waarmee beroepsbeoefenaars bij de uitvoering ervan kunnen worden geconfronteerd;
3. Kern van de richtlijnen: concrete aanbevelingen om doeltreffend op deze sleutelfactor te reageren;
4. Voorbeeld(en) van in diverse Europese landen waargenomen praktijken die andere landen en/of beroepsbeoefenaren kunnen inspireren.

De richtlijnen bestaan uit twee afzonderlijke delen. Het eerste deel is bedoeld voor beleidsmakers en rechtsbijstandsinstanties. Het tweede deel is specifiek bedoeld voor advocaten die werken met minderjarige verdachten, aangezien het praktische suggesties en advies bevat over de wijze waarop een minderjarige verdachte kan worden bijgestaan.

Icoons:

Aanbevelingen

Inspirerende praktijken

Interessante bron

Inspirerende getuigenis

Project en auteurs

Deze richtlijnen zijn een van de belangrijkste resultaten van het **project LA Child**. Dit door de EU medegefinancierde project **Rechtsbijstand voor kinderen in strafzaken: ontwikkeling en uitwisseling van beste praktijken (LA CHILD)** wordt uitgevoerd door het **Law Institute of the Lithuanian Centre for Social Sciences (LIL, leidende partner)**, **Defence for Children International (DCI) - België** en het **Center of Integrated Legal Services and Practices (CILSP, Albanië)**. Het project is in februari 2020 van start gegaan en zal in december 2021 aflopen.

De algemene doelstelling van het project is de bescherming van de rechten van minderjarige verdachten te verbeteren, in het bijzonder de coherente uitvoering te bevorderen van Richtlijn 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor minderjarige verdachten¹ ten aanzien van rechtsbijstand.

Dit document is geschreven door mevr. Eva Gangneux (DCI - België), mevr. Zoé Duthuillé (DCI - België), Dr. Agne Limante (projectleider, LIL), Dr. Simonas Nikartas (LIL), Dr. Ruta Vaiciuniene (LIL), Mr. Klodian Gega (CILSP).

Alle resultaten van het project zijn beschikbaar op de website: <https://lachild.eu>

Erkenningen

De auteurs willen alle partners en deskundigen, betrokken bij het project LA Child, bedanken voor hun uiterst waardevolle bijdragen aan de opmaak van deze richtlijnen.

In de eerste plaats danken wij de pro-deo Europese afdeling van **DLA Piper**, die het literatuuronderzoek in 11 landen op nationaal niveau heeft gecoördineerd en de advocaten van DLA Piper die in deze landen hebben gewerkt aan de analyse van rechtsbijstand voor kinderen aldaar.

Wij willen ook **alle beroepsbeoefenaars** bedanken **die bereid waren voor dit project te worden geïnterviewd** in Albanië, België en Litouwen, en die op die manier hun ervaring als rechtsbijstandverleners voor minderjarige verdachten hebben gedeeld en ons in staat hebben gesteld meer inzicht te krijgen in de realiteit en de uitdagingen van dit werk.

Tevens betuigen wij onze oprechte dank aan **de deskundigen die hebben deelgenomen aan de internationale conferentie** in februari 2021; hun bijdragen zijn uiterst nuttig en constructief geweest in het kader van de opmaak van deze richtlijnen.

Tot slot gaat onze dank uit naar de belangrijkste geldschieter van dit project, het **Justitieprogramma van de Europese Unie**, zonder wie het project niet mogelijk zou zijn geweest.

¹ Richtlijn (EU) 2016/800 van het Europees Parlement en de Raad van 11 mei 2016 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklagde zijn in een strafprocedure. PB L 132 van 21.5.2016, blz. 1-20.

BELANGRIJKSTE DEFINITIES

KIND

En mens onder de leeftijd van 18 jaar.

MINDERJARIGE VERDACHTE

Een persoon die de leeftijd heeft bereikt waarop hij strafrechtelijk aansprakelijk is, maar niet de leeftijd van meerderjarigheid (jonger dan 18 jaar), en die ervan wordt verdacht of beschuldigd een strafbaar feit te hebben gepleegd krachtens zijn of haar nationale strafrecht. (CRC/C/GC/10, Inleiding, §1) De leeftijd die in aanmerking moet worden genomen om te bepalen of een kind een minderjarige verdachte is, is niet later dan de leeftijd op het ogenblik dat het strafbare feit wordt gepleegd.

KINDERRECHTSPRAAK

De wetgeving, normen en standaarden, procedures, mechanismen en bepalingen die specifiek van toepassing zijn op, en de instellingen en organen die zijn opgericht om te gaan met, kinderen die als delinquent worden beschouwd. (CRC/C/GC24, III. Terminologie, §8)

RECHTSBIJSTAND

Het verstrekken van juridisch advies, juridische bijstand en vertegenwoordiging op kosten van de staat, onder de voorwaarden en volgens de procedures van de nationale wetgeving, aan gedetineerden, gearresteerden of gevangenen, aan personen die verdacht of beschuldigd worden van, belast zijn met of veroordeeld zijn voor een strafbaar feit, en aan slachtoffers

en getuigen in de strafrechtspleging. Rechtsbijstand omvat juridisch onderricht, toegang tot juridische informatie en andere diensten die via alternatieve mechanismen voor geschillenbeslechting en herstelrechtprocessen worden verleend.²

INSTANTIE VOOR RECHTSBIJSTAND

De instantie die krachtens de nationale wetgeving is opgericht om het verstrekken van rechtsbijstand te beheren, te coördineren en te controleren³.

VERLENER VAN RECHTSBIJSTAND

Ieder persoon die rechtsbijstand verleent overeenkomstig het nationale recht.

PRIMAIRE EN SECUNDAIRE RECHTSBIJSTAND

In veel Europese landen is de rechtsbijstand op verschillende niveaus georganiseerd. De twee belangrijkste niveaus zijn primaire en secundaire rechtsbijstand. Primaire (eerstelijns) rechtsbijstand omvat consultaties en juridisch advies over juridische aangelegenheden, terwijl secundaire (tweedelijns) rechtsbijstand bedoeld is om bijstand te verlenen in procedures vóór het proces en in gerechtelijke procedures.

Het onderzoek van LA Child, en dus ook deze richtlijnen, waren hoofdzakelijk gericht op secundaire rechtsbijstand en in dit document wordt hiernaar verwezen, tenzij anders vermeld.

² Modelwet inzake rechtsbijstand in strafrechtstelsels. Verenigde Naties. Wenen, 2017: www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/LegalAid/Model_Law_on_Legal_Aid.pdf

³ *Ibid*

DEEL 1

RICHTLIJNEN VOOR BELEIDSMAKERS

1. Een wettelijk kader dat specifieke bepalingen bevat over rechtsbijstand voor minderjarige verdachten

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

De *UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems* bepalen dat staten passende maatregelen moeten nemen om kindvriendelijke en kindgerichte rechtsbijstandssystemen op te zetten. Als een van deze maatregelen wordt genoemd, het opzetten van speciale mechanismen ter ondersteuning van gespecialiseerde rechtsbijstand voor kinderen, het aannemen van wetgeving, beleid en regelgeving op het gebied van rechtsbijstand waarin uitdrukkelijk rekening wordt gehouden met de rechten en bijzondere ontwikkelingsbehoeften van het kind, en het opstellen van kindvriendelijke normen voor rechtsbijstand en professionele gedragscodes. (Richtsnoer 11, punt 58).

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

De aanpassing van het rechtskader om specifiek steun te verlenen aan kinderen in strafprocedures verbetert de bescherming van de rechten van het kind en vestigt de aandacht op de bijzondere situatie van deze kwetsbare groep.

Specifieke aandacht voor het recht van kinderen op rechtsbijstand en ondersteuning van hun grotere bescherming komt de kwaliteit van de rechtsbijstand in het algemeen ten goede.

In de Europese staten vinden we vaak ten minste enkele bepalingen over specifieke aspecten van rechtsbijstand aan kinderen, maar in veel gevallen zou er extra aandacht nodig zijn.

- Kindvriendelijke rechtsbijstand moet een **prioriteit** worden in de nationale wetgeving en praktijk. In de wetgeving moeten de **kwaliteitsnormen voor doeltreffende, efficiënte en kindvriendelijke rechtsbijstand worden opgenomen**.
- Dit beginsel houdt niet altijd in dat er een afzonderlijk rechtsbesluit over rechtsbijstand aan kinderen moet worden aangenomen. **De nationale wetgeving inzake rechtsbijstand moet echter wettelijke bepalingen bevatten die uitdrukkelijk betrekking hebben op het recht van kinderen op rechtsbijstand en de specifieke kenmerken daarvan.**
- Het is ook raadzaam **een gedragscode op te stellen voor rechtsbijstandverleners** (en andere beroepsbeoefenaars) die werken met minderjarige verdachten.

Sommige Europese jurisdicties hebben een speciale wet inzake kinderrechtspraak, veel jurisdicties nemen in de algemene wet specifieke bepalingen op betreffende minderjarige verdachten.

- In de **Tsjechische Republiek** regelt de wet inzake jeugdrecht de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van kinderen, de maatregelen die naar aanleiding van crimineel gedrag worden opgelegd en de procedure en de besluitvorming in respectieve zaken. De wet op het jeugdrecht kan worden beschouwd als een volledige regeling van de rechtsbijstand voor kinderen, zowel tijdens als na strafprocedures.
- In **Albanië** is in 2017 het wetboek van strafrecht voor kinderen aangenomen. Dit instrument is bedoeld om het strafrechtstelsel aan te passen aan de behoeften van het kind. Het regelt ook de rechtsbijstand aan kinderen en de specifieke kenmerken daarvan.

2. Passende overheidsmiddelen toegekend aan rechtsbijstand voor kinderen

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

De **UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems** bevatten een duidelijke aanbeveling in die zin. Zij bepalen dat 'staten het verlenen van rechtsbijstand als hun plicht en verantwoordelijkheid moeten beschouwen. Daartoe moeten zij overwegen om, waar nodig, specifieke wet- en regelgeving vast te stellen en ervoor zorgen dat er een alomvattend systeem van rechtsbijstand komt dat toegankelijk, doeltreffend, duurzaam en geloofwaardig is. De staten dienen de nodige personele en financiële middelen uit te trekken voor het stelsel van rechtsbijstand.' (Beginsel 2, §15)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Hoewel staten het rechtsbijstandssysteem van de nodige personele en financiële middelen moeten voorzien, zijn deze middelen in de praktijk niet altijd toereikend. Uit een in 2018 gehouden enquête onder 90 nationale rechtsbijstandskundigen uit 22 landen van de Europese Unie blijkt bijvoorbeeld dat slechts ongeveer 30 procent van de respondenten van mening is dat hun nationale betalingssystemen voor rechtsbijstand toereikend zijn.⁴

⁴ Burchard C., Jahn M., Zink S., Nikartas S., Limanté A., Totoraitis L., Banevičienė A., Jarmalė D. (2018) Practice standards for legal aid providers: https://teise.org/wp-content/uploads/2019/09/Qual-Aid_Practice-Standards_EN.pdf

De lage vergoeding is een factor bij de geringe motivatie van advocaten om rechtsbijstand te verlenen. Dit is een belangrijke hinderpaal om hooggekwalificeerde beroepsbeoefenaren in te schakelen bij het verlenen van rechtsbijstand.

De praktische uitdagingen voor advocaten kunnen uiteenlopen. Volgens Litouwse advocaten die aan het onderzoek van het project hebben deelgenomen, bijvoorbeeld, vormt niet het uurtarief of maandloon het grootste probleem, maar eerder de registratie van hun werkuren en de bureaucratische rompslomp die daarmee gepaard gaat. Om de aan hun werk bestede uren te verantwoorden en te berekenen, moeten zij veel verschillende documenten invullen, wat ook nog eens extra tijd kost, terwijl de toegekende tijd al krap is. Bovendien zijn de advocaten van mening dat de beperkte tijd die voor een bepaalde opdracht wordt toegekend hen demotiveert en hen verhindert een kwalitatief hoogstaande dienstverlening te bieden op het gebied van cliëntenvertegenwoordiging.

Bovendien werken de rechtsbijstandsadvocaten in Litouwen aan een groot aantal zaken als gevolg van de lage honoraria. Door tijdgebrek proberen zij daarom alleen de minimale kwaliteitseisen voor rechtsbijstand te waarborgen⁵. De bevordering van een adequaat vergoedingssysteem kan specialisten op het gebied van rechtsbijstand ook aanmoedigen om te kiezen voor een specialisatie in rechtsbijstand voor kinderen.

- Er moeten **voldoende middelen** worden toegekend zowel aan **de organisatie als aan de verlening** van rechtsbijstand; de staten moeten ervoor zorgen en nagaan dat een passend deel van dit fonds wordt besteed aan rechtsbijstand voor kinderen;
- Er moet een **evenwichtig vergoedingssysteem** voor rechtsbijstandverleners komen;
- De financiering van rechtsbijstand moet in overeenstemming zijn met de tijd en inspanningen die aan de zaak worden besteed. De vergoeding van rechtsbijstandverleners moet in overeenstemming zijn met deze doelstelling, namelijk hen voldoende tijd geven om het kind naar behoren te vertegenwoordigen;
- De financiering van de rechtsbijstand moet ruim genoeg zijn om rechtsbijstand te financieren voor alle minderjarige verdachten, zonder middelentoets van het kind of zijn/haar ouders;
- De **vergoeding voor rechtsbijstand aan kinderen moet hoger zijn** dan de vergoeding voor rechtsbijstand aan volwassenen (met uitzondering van kwetsbare personen), rekening houdend met de behoefte aan speciale kennis en vaardigheden om met kinderen te werken.

⁵ Limante A., Nikartas S., Jočienė D., Totoraitis L. (2020) Towards effective legal aid: international legal and practical standards: <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/10/Veiksmingos-teisines-pagalbos-link.pdf>

3. Onvoorwaardelijke gratis rechtsbijstand voor elke minderjarige verdachte

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

Een toenemend aantal internationale normen bepaalt dat alle minderjarige verdachten gratis rechtsbijstand moeten krijgen, waarbij zij vrijgesteld zijn van middelen- en inkomstentoetsen. In dit verband beveelt het **VN-Comité inzake de rechten van het kind** aan dat 'staten gratis voorzien in doeltreffende juridische vertegenwoordiging voor alle kinderen die strafrechtelijk worden vervolgd' (CRC/C/GC/24, §51)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Volledig kosteloze rechtsbijstand verlenen aan alle kinderen, ongeacht de financiële situatie van hun ouders of die van hen zelf en ongeacht de ernst van het misdrijf waarvan zij worden verdacht of veroordeeld:

- Bevordert de effectieve vertegenwoordiging van alle minderjarige verdachten en waarborgt dat geen enkel kind om financiële redenen van zijn of haar recht op rechtsbijstand wordt beroofd;
- Situaties voorkomen van belangenvermenging of instrueren van de advocaat door de ouders wanneer zij de advocaat betalen.
- Zelfs bij minder ernstige strafbare feiten kan het contact met strafrechtelijke instanties schadelijk zijn voor een kind. Door af te zien van de inkomstentoets kunnen de negatieve gevolgen van de strafprocedure voor het kind dus worden verzacht. Als het om kinderen gaat, zijn er geen 'minder ernstige' zaken die het ontbreken van een advocaat kunnen rechtvaardigen.

- ➔ De middelentoets mag niet worden toegepast en de inkomstentoetsen moeten altijd worden gezien als vervuld wanneer een kind verdacht wordt. Aan alle kinderen moet **gratis rechtsbijstand** worden verleend, ongeacht het strafbare feit waarvan zij worden verdacht, beschuldigd of veroordeeld, en ongeacht de financiële situatie van het kind of zijn/haar ouders.
- ➔ Gratis rechtsbijstand mag niet afhankelijk zijn van nationaliteit noch verblijfsstatus en moet beschikbaar zijn voor alle kinderen binnen de jurisdictie van de staten.

- In **België** hebben alle kinderen recht op volledig kosteloze rechtsbijstand. Zij genieten een onweerlegbaar vermoeden van behoefteigheid, waardoor zij zijn vrijgesteld van de middelentoets. Bovendien hebben alle minderjarige verdachten recht op rechtsbijstand, er is geen inkomstentoets nodig.
- In **Litouwen** hebben minderjarige verdachten recht op secundaire rechtsbijstand, ongeacht hun vermogen en inkomen.

4. Vertegenwoordiging van kinderen in alle stadia van de gerechtelijke procedure

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

Veel internationale en Europese instrumenten verwijzen naar de verplichting van minderjarige verdachten om wettelijk vertegenwoordigd te worden.

De **Richtlijn (EU) 2016/800** bepaalt in artikel 6 de verplichting van bijstand door een advocaat: 'De lidstaten moeten ervoor zorgen dat kinderen zonder onnodige vertraging door een advocaat worden bijgestaan vanaf het moment dat zij ervan in kennis worden gesteld dat zij verdachte of beklaagde zijn'. Er wordt gespecificeerd dat dit recht zo vroeg mogelijk in de procedure ontstaat en de belangrijkste tijdstippen vanaf wanneer de rechtsbijstand vereist is, worden nader bepaald. Dit sluit aan bij wat het Europees Hof voor de rechten van de mens heeft gezegd in zijn arrest in de zaak **Salduz tegen Turkije (2008)**, waar het verklaarde dat 'de beklaagde vanaf de eerste stadia van het politieverhoor bijstand van een advocaat kan krijgen'.

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Belangrijke gebeurtenissen of beslissingen die een aanzienlijke en blijvende invloed kunnen hebben op het kind en op de eerbiediging van zijn rechten, kunnen zich voordoen vanaf het begin van de procedure. Het is daarom noodzakelijk dat hij of zij vanaf deze eerste stadia wordt bijgestaan.

De aanwezigheid van de advocaat vanaf het begin en in elk stadium van de procedure zorgt ervoor dat het kind juridisch wordt geadviseerd, dat het op de hoogte wordt gebracht van zijn/haar rechten en dat er wordt toegezien op de eerbiediging van zijn procedurele rechten.

Het is een uitdaging om ervoor te zorgen dat er vanaf de eerste stadia en zonder vertraging een advocaat beschikbaar is. Sommige van deze procedurele stappen kunnen immers op het laatste moment en buiten de kantooruren worden gepland, zoals dringende politieverhooren. Hiervoor kan het nodig zijn om dienstdoende advocaten te hebben en digitale technologieën (bv. systemen voor e-juridische bijstand) toe te passen om hun werk te organiseren.

- In de wetten op de strafvordering moet duidelijk worden bepaald dat een minderjarige verdachte het recht heeft om vanaf het begin en in elk stadium van de procedure te worden bijgestaan door een advocaat.
- Alle actoren in de procedure moeten worden verplicht om **het recht van het kind op een advocaat vanaf het beginstadium te eerbiedigen**. Zij moeten het kind helpen contact op te nemen met de advocaat, op de advocaat te wachten, vooral in het vroegst mogelijke stadium (verhoor bij de politie).
- Er moet een **lijst van dienstdoende advocaten** worden opgesteld en ter beschikking gesteld van justitieberoepsbeoefenaars. Het is ook raadzaam een digitaal register te ontwikkelen dat het mogelijk maakt snel een advocaat te zoeken en met hem/haar te communiceren.
- De nationale wetgeving moet de **EU-richtlijn 2016/800** betreffende de deelname van een advocaat in elk stadium van de procedure naar behoren ten uitvoer leggen en waarborgen dat het rechtsbijstandssysteem de verlener van rechtsbijstand vergoedt.

- ✳ In **Frankrijk** is de aanwezigheid van een advocaat verplicht gedurende de gehele strafprocedure wanneer een kind wordt vervolgd. Bovendien is de aanwezigheid van een advocaat ook verplicht wanneer een kind door de politie in hechtenis wordt genomen, ook al wordt hij of zij nog niet vervolgd.
- ✳ In **Albanië** bepaalt de wet heel duidelijk dat minderjarige verdachten altijd moeten worden bijgestaan door een advocaat. Dit geldt vanaf het allereerste moment van contact met de politie tot het begin van het verhoor door de politie, waardoor de aanwezigheid van een advocaat tijdens de gehele procedure verplicht is, met inbegrip van de fase van de uitvoering van de veroordeling.

5. Effectieve toegang tot rechtsbijstand voor kinderen die van hun vrijheid zijn beroofd

● EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In de EU- en internationale normen zijn specifieke procedurele rechten voor kinderen vastgelegd met betrekking tot vrijheidsberoving, waaronder de beperking van het gebruik van vrijheidsberoving als laatste toevlucht en voor de kortst mogelijke passende duur, en de noodzaak om de beslissing regelmatig te herzien. Artikel 10 van **Richtlijn (EU) 2016/800** voorziet in het bijzonder in deze waarborgen. Deze richtlijn werkt, in overeenstemming met het IVRK, de specifieke behandeling uit die moet worden gevolgd in geval van vrijheidsberoving (artikel 12) en beveelt de lidstaten aan zich eerst te richten op alternatieven voor detentie (artikel 11).

Snelle toegang tot rechtsbijstand is ook een fundamenteel recht van het kind wanneer het van zijn vrijheid is beroofd en is verankerd in artikel 37 van het **VN-Verdrag inzake de rechten van het kind** en in andere internationale normen. Het **VN-Comité inzake de rechten van het kind** bepaalt dat: 'er geen beperking mag worden opgelegd aan de mogelijkheid van het kind om vertrouwelijk en te allen tijde te communiceren met zijn of haar advocaat of andere medewerker' (CRC/C/GC/24, §95, e).

● VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Minderjarige verdachten kunnen in verschillende stadia van de procedure en in verschillende omstandigheden van hun vrijheid worden beroofd, onder meer bij aanhouding en inhechtenisneming door de politie, in voorlopige hechtenis en in hechtenis na een veroordeling.

Behoorlijke toegang tot rechtsbijstand voor deze kinderen waarborgen is van bijzonder belang omdat het de eerbiediging van hun grondrechten tijdens de hechtenis bevordert, maar ook de bescherming tegen geweld (met inbegrip van foltering of andere onmenselijke of vernederende behandelingen), de toegang tot onderwijs of het onderhouden van contacten met hun familie. Het is ook van cruciaal belang omdat belangrijke stadia van de procedure en beslissingen betreffende het kind regelmatig zullen worden genomen en dit vereist dat het kind in staat is zijn of haar verdediging samen met zijn of haar vertegenwoordiger voor te bereiden.

Vrijheidsberoving heeft echter tot gevolg dat het kind wordt geïsoleerd en kan een aanzienlijke, zo niet onoverkomelijke belemmering vormen voor de toegang van het kind tot rechtsbijstand. De weigering of het gebrek aan medewerking van de instelling waar het kind wordt vastgehouden, kan immers een grote hinderpaal vormen.

De toegang van een kind tot rechtsbijstand kan bijvoorbeeld worden beperkt door slechte toegang tot een telefoon of een ander geschikt communicatiemiddel om contact op te nemen met zijn of haar vertegenwoordiger. Anderzijds kan het vertrouwelijke karakter van uitwisselingen via de telefoon of tijdens een persoonlijke ontmoeting onmogelijk zijn als gevolg van regels van de instelling, praktijken van het personeel of een gebrek aan passende voorzieningen.

Bovendien kan het gebrek aan beschikbaarheid van een advocaat problematischer zijn wanneer het kind van zijn vrijheid is beroofd.

Het bezoeken van de minderjarige cliënt in hechtenis is vooral belangrijk om het volgende stadium van de procedure voor te bereiden, om ervoor te zorgen dat zijn of haar rechten ook in het detentiecentrum worden geëerbiedigd, om de vertrouwensrelatie tussen de advocaat en zijn of haar jonge cliënt op te bouwen of in stand te houden, maar ook zodat de advocaat zich bewust is van de realiteit van de maatregel en de gevolgen ervan voor zijn of haar jonge cliënt om hem of haar zo goed mogelijk te vertegenwoordigen. Een dergelijk bezoek is echter soms heel tijdrovend voor de advocaat en weinigen nemen daar de tijd voor.

- De wet- en regelgeving betreffende kinderen die van hun vrijheid zijn beroofd, moet: het recht op effectieve toegang tot rechtsbijstand bekrachtigen en voorzien in positieve maatregelen zoals frequente telefoongesprekken met de advocaat, passende infrastructuur om de vertrouwelijkheid tijdens de ontmoetingen tussen het kind en de advocaat of hun telefoongesprekken te waarborgen.
- In de wet- en regelgeving betreffende rechtsbijstand moet rekening worden gehouden met dit specifieke karakter van de toegang tot bijstand wanneer het kind van zijn vrijheid is beroofd. De vergoedingen voor rechtsbijstand aan advocaten moeten aan deze situatie worden aangepast en moeten advocaten voldoende aanzetten om naar detentiecentra te gaan om hun jonge cliënten te ontmoeten.
- De nationale preventiemechanismen (die in het kader van het OPCAT zijn ingesteld) en andere instellingen die verantwoordelijk zijn voor het toezicht op de plaatsen van vrijheidsberoving, moeten in hun toezicht de effectieve toegang tot rechtsbijstand voor minderjarigen opnemen⁶.

- In **België** zijn 'Jongerenrechtendiensten' door de staat gefinancierde diensten, gespecialiseerd in maatschappelijke en juridische ondersteuning en bijstand voor mensen jonger dan 22 jaar. Een van deze diensten biedt eerstelijnsrechtsbijstand aan kinderen in sommige detentiecentra.

Het eindrapport van de **Global Study on Children Deprived of Liberty van de Verenigde Naties**, dat in 2019 werd gepubliceerd, geeft een uitgebreid overzicht van de vrijheidsberoving van kinderen in de hele wereld en belicht aanbevelingen voor een betere eerbiediging van hun rechten: <https://omnibook.com/Global-Study-2019>

⁶ Gedetailleerde informatie is te vinden op pagina's 97 - 98 van de DCI-Belgium practical guide on monitoring of places where children are deprived of liberty: http://www.childrensrightrightsbehindbars.eu/images/Guide/Practical_Guide.pdf

6. Strikte beperking van en controle op afstand doen van rechtsbijstand

● EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

De EU-richtlijn en de internationale normen voorzien de strikte beperking van de mogelijkheid voor een kind om afstand te doen van zijn of haar recht om zich te laten vertegenwoordigen. Het **VN-Comité inzake de rechten van het kind** bepaalt als beginsel dat kinderen geen afstand mogen doen van dit recht, maar staat een uitzondering toe wanneer de beslissing ‘vrijwillig en onder onpartijdig gerechtelijk toezicht’ wordt genomen (CRC/C/GC/24, §51). Bovendien voegt **Richtlijn Directive (UE) 2013/48** eraan toe dat kinderen in dat geval ‘voldoende informatie moeten krijgen om de gevolgen van het afstand doen van dit recht te begrijpen’.

● VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Indien het afstand doen beperkt is, maar toch mogelijk, zou het moeilijk kunnen zijn om te waarborgen dat dit pas gebeurt door het kind als het de gevolgen van een dergelijke handeling ten volle begrijpt. Bovendien zou een dergelijke maatregel het aantal kinderen zonder vertegenwoordiging aanzienlijk beperken, maar niet herleiden tot nul; dan zouden de rechten van de weinige, betrokken kinderen zwaar worden ondermijnd door het ontbreken van vertegenwoordiging.

Het verbieden of strikt beperken van de mogelijkheid voor een kind om afstand te doen van zijn/haar recht op bijstand door een advocaat zorgt ervoor dat hij/zij niet beroofd wordt van haar dit grondrecht om verkeerde redenen, zoals foutieve informatie, de gevolgen die dit kan hebben niet begrijpen enz.

Het is er vooral op gericht te voorkomen dat zij afstand doen van hun recht omdat zij daartoe onder druk worden gezet of aangemoedigd door de instanties die de procedure leiden of hun familieleden. Ook wordt voorkomen dat zij afstand doen van dit recht omdat zij niet goed op de hoogte zouden zijn van alle elementen die op het spel staan (d.w.z. omdat zij de rol van de advocaat niet kennen, omdat zij denken dat dit buitensporige kosten zal meebrengen voor hun ouders, omdat zij denken dat de feiten waarvan zij worden verdacht of beschuldigd niet ernstig (of zelfs strafrechtelijk) zijn en derhalve niet inzien welke gevolgen de procedure kan hebben).

- De wet moet **voorkomen dat het kind afstand doet van zijn recht op rechtsbijstand**. In de gevallen waarin de relatie tussen de advocaat en zijn/haar jonge cliënt niet vlot verloopt, moet de wet hem/haar bij voorkeur aanmoedigen om via een eenvoudige procedure van advocaat te veranderen.
- Indien de afstand is toegestaan maar beperkt (het kind mag bijvoorbeeld afstand doen van het recht op een advocaat als het dat vrijwillig doet en op de hoogte is van de gevolgen), moeten **aanvullende waarborgen** worden ingesteld. Er zou bijvoorbeeld kunnen worden voorzien in gerechtelijke controle van een dergelijke beslissing of de afstand zou kunnen worden geweigerd door de betrokken beroepsbeoefenaars (bv. de openbare aanklager).

- * In **België** bepaalt het wetboek van strafvordering dat kinderen geen afstand kunnen doen van hun recht om door een advocaat te worden bijgestaan.
- * In **Litouwen** bepaalt het wetboek van strafvordering dat de vooronderzoekambtenaar, de openbare aanklager en de rechtbank niet verplicht zijn de afstand van de advocaat van een minderjarige te aanvaarden.

7. Gespecialiseerde advocaten voor kinderen

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In veel internationale normen wordt verwezen naar de specialisatie van advocaten wanneer zij werken met minderjarige verdachten. Een specifieke beroeps categorie die nationaal wordt erkend, lijkt wenselijk. Met name in de ***richtsnoeren van de Raad van Europa voor kindvriendelijke justitie*** wordt de oprichting van een ‘systeem van gespecialiseerde advocaten voor kinderen’ aanbevolen (punt 104).

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Beroepsbeoefenaars die met kinderen werken, moeten voldoende kennis en inzicht hebben in de verschillende juridische aspecten van de jeugdrechtsprocedure en moeten opgeleid zijn om te werken met minderjarige verdachten. Tegenwoordig hebben minderjarige verdachten in Europese landen recht op rechtsbijstand en die rechtsbijstand (indien secundair) kan alleen worden verleend door advocaten. De specialisatie van ‘jeugdadvocaten’ bestaat echter niet in alle landen.

De specialisatie van advocaten zou aanzienlijk de bekwaamheid verbeteren van juridische beroepsbeoefenaars om het kind te vertegenwoordigen, zijn/haar belangen te beschermen en met hem/haar te communiceren en in het algemeen - om kwalitatief hoogstaande en kindgerichte rechtsbijstand te verlenen.

Daarom zou de term 'jeugdadvocaat' elke advocaat die kinderen vertegenwoordigt gemakkelijker herkenbaar maken en een bepaald bekwaamheidsniveau aantonen om het kind te vertegenwoordigen. Gespecialiseerde 'jeugdadvocaten' zouden immers over de specifieke vaardigheden en juridische kennis beschikken die nodig zijn bij het werken met minderjarige verdachten. Een pool van 'jeugdadvocaten' zou ook de keuze van een advocaat voor kinderen en hun ouders vergemakkelijken.

Het kan een uitdaging zijn om te zorgen voor specialisatie van advocaten in dunbevolkte gebieden, met weinig advocaten en niet veel zaken waarbij minderjarige verdachten betrokken zijn. Daarom moet het toegestaan zijn voor een advocaat om meerdere specialisaties te hebben.

- In alle EU-landen moet de wettelijke regeling **voorzien in de invoering van de categorie 'jeugdadvocaten'**. Deze beroepsbeoefenaars zouden gespecialiseerd zijn in het verlenen van rechtsbijstand aan kinderen. Zij zouden ook permanent verplichte opleidingsprogramma's over kind-gerelateerde kwesties moeten volgen.
- Er moet **een lijst van 'jeugdadvocaten'** worden opgesteld en beschikbaar gesteld in elke orde van advocaten en in elke raad voor rechtsbijstand.

- Veel in Europa geldende wetten vereisen specialisatie voor actoren die werken met minderjarige verdachten, zoals advocaten, rechters, openbare aanklagers, reclasseringsambtenaren en politieagenten.
- In sommige landen, zoals **België, Finland, Albanië en Italië**, moet een advocaat, om rechtsbijstand aan kinderen te kunnen verlenen, op de 'lijst van jeugdadvocaten' staan, d.w.z. dat hij gespecialiseerd moet zijn in het verlenen van rechtsbijstand aan kinderen. In dergelijke gevallen beschikken de bureaus voor rechtsbijstand over een interne lijst van op dit gebied gespecialiseerde rechtsbijstandverleners.
- In sommige van deze landen is deze lijst vlot toegankelijk. De Finse orde van advocaten bijvoorbeeld houdt lijsten bij van advocaten en hun specialisaties. Een verzoeker kan contact opnemen met de Finse orde van advocaten of gebruik maken van hun onlinedienst om advocaten te vinden en zo een advocaat te vinden die gespecialiseerd is in kinderrechten.

8. Verplichte basisopleiding en bijscholing voor jeugdadvocaten

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In veel Europese en VN-normen is bepaald dat rechtsbijstandverleners een specifieke opleiding moeten volgen om een kind te kunnen bijstaan. Zij moeten zowel een basisopleiding als bijscholing volgen. De internationale normen bepalen onder meer dat de opleidingen multidisciplinair moeten zijn en de beroepsbeoefenaars in staat moeten stellen kennis en praktische vaardigheden te verwerven met betrekking tot: de rechten van het kind, hoe te communiceren met kinderen, procedures die zijn aangepast aan kinderen, kindersychologie en kinderontwikkeling.

Zo bepalen de *UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems* dat rechtsbijstandverleners die kinderen vertegenwoordigen een 'interdisciplinaire basisopleiding over de rechten en behoeften van kinderen' moeten krijgen, maar ook een 'permanente en grondige opleiding en in staat moeten zijn om met kinderen te communiceren op hun begripsniveau'. (Richtsnoer 11, § 58 d)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

In landen waar een categorie 'jeugdadvocaten' bestaat, is een gespecialiseerde basisopleiding vereist. In sommige landen (Litouwen, Tsjechië, Ierland, Polen, Zweden) is een dergelijke opleiding (basisopleiding of bijscholing) voor advocaten die rechtsbijstand verlenen aan kinderen echter niet verplicht en is er alleen een opleiding op vrijwillige basis beschikbaar.

Alleen een verplichte gespecialiseerde basisopleiding en bijscholing kan ervoor zorgen dat beroepsbeoefenaars goed op de hoogte zijn van de fysieke, psychische, mentale en sociale ontwikkeling van de adolescent, alsook van de bijzondere behoeften van de meest kwetsbare kinderen, zoals kinderen met een handicap, ontheemde kinderen, kinderen die op straat leven, migrerende kinderen en kinderen die tot een raciale, etnische, religieuze, taal- of andere minderheid behoren.

- ➔ De instanties moeten zorgen voor **gespecialiseerde, gevorderde en gratis basisopleiding** voor advocaten met betrekking tot kinderrecht en jeugdgerelateerde kwesties.
- ➔ Zij moeten ook een **gespecialiseerde theoretische en praktijkgerichte bijscholing aanbieden** waarin verschillende kindgerichte kwesties aan bod komen.

- Zowel de basisopleiding als de bijscholing moeten **multidisciplinair** zijn. Het werken met kinderen vereist specifieke vaardigheden op verschillende gebieden, zoals psychologie, sociologie en criminologie. Een louter juridische opleiding is niet geschikt. Jeugdadvocaten moeten leren: hoe kinderen aan te spreken, hoe hen en hun situatie te begrijpen, hoe empathisch en geduldig te zijn, hoe aandachtig te luisteren enz.

- In **België** zijn zowel de basisopleiding als de bijscholing verplicht. Dit geldt in het algemeen voor alle advocaten, maar in het bijzonder voor advocaten die kinderen willen vertegenwoordigen. De bijscholing kan verschillende vormen aannemen, zoals: het bijwonen van of deelnemen aan colloquia, lunchdebatten, seminars, webinars, workshops in scholen, een georganiseerd bezoek aan een Openbare Instelling voor Kinderbescherming (detentiecentra voor minderjarige verdachten) enz. De sessies worden voornamelijk georganiseerd door de balies.

9. Aangemoedigde samenwerking tussen de actoren die het kind tijdens de procedure bijstaan en ondersteunen

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In dit verband wordt in de **UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems** aanbevolen dat staten mechanismen instellen om 'te zorgen voor nauwe samenwerking en passende verwijssystemen tussen rechtsbijstandverleners en verschillende beroepsbeoefenaars om een volledig inzicht in het kind te verkrijgen, evenals een beoordeling van zijn of haar juridische, psychologische, sociale, emotionele, fysieke en cognitieve situatie en behoeften'. (Richtsnoer 11, § 58. e)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

De meeste Europese staten bieden een speciaal ondersteuningssysteem om de bescherming van de rechten van het kind te waarborgen.

De samenwerking tussen beroepsbeoefenaars uit andere vakgebieden zou kunnen bijdragen tot de totstandbrenging van een kindgericht rechtsbijstandssysteem, waarbij de bijzondere behoeften van elk kind in kaart worden gebracht en de hulpverlening dienovereenkomstig wordt aangepast.

In de meeste landen wordt psychologische bijstand aangeboden als ondersteuning voor een kind. Bovendien worden instellingen voor kindbescherming uitgenodigd voor en nemen zij deel aan de procedures als instantie die toeziet op de correcte bescherming van de rechten en belangen van het kind.

Hoewel gespecialiseerde instellingen bij de rechtsgang betrokken zijn, blijft hun functie formeel en is er een gebrek aan meer actieve deelname. Bovendien zijn er onvoldoende specialisten beschikbaar om aan elke procedure deel te nemen.

De samenwerking tussen beroepsbeoefenaars kan soms worden beperkt door de beslissing van de rechter, die deze niet altijd aanvaardt.

- ➔ Er moeten twee soorten samenwerking worden bevorderd:
 - met organisaties die alternatieve maatregelen aanbieden, zodat de advocaat aan de rechter maatregelen kan voorstellen die beter zijn afgestemd op de situatie van elk kind;
 - met de maatschappelijke diensten, indien het kind bijzondere behoeften heeft, zodat de advocaat het kind kan doorverwijzen naar gespecialiseerde diensten.
- ➔ Voorstellen van **gecoördineerde, systematische en evenwichtige interinstitutionele samenwerking**.
- ➔ Om deze samenwerking te bevorderen zouden gezamenlijke opleidingen en praktijkgerichte workshops kunnen worden georganiseerd die gericht zijn op **samenwerking** en **gezamenlijk casemanagement**.

10. Het recht op vertolking

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

Het recht op kosteloze bijstand door een tolk, indien de beschuldigde de in de rechtbank gebruikte taal niet spreekt, is een van de basiselementen van het recht op een eerlijk proces (artikel 6, lid 3, onder e), EVRM). De bijstand van een tolk moet volgens de jurisprudentie van het Europees Hof voor de rechten van de mens worden verleend vanaf het onderzoekstadium (**Baytar tegen Turkije**). Deze bijstand moet kosteloos zijn, ongeacht de financiële middelen van de beschuldigde. Verder preciseert het Hof dat deze verplichting van de Staat tot op zekere hoogte ook de verplichting van kwaliteitscontrole op de vertolking omvat.

Richtlijn (EU) 2010/64 bepaalt dat 'verdachten of beklaagden die de taal van de strafprocedure niet spreken of verstaan, onverwijld bijstand van een tolk krijgen tijdens de strafprocedure voor onderzoeks- en gerechtelijke instanties, inclusief tijdens politieverhoren, alle zittingen van de rechtbank en alle noodzakelijke tussentijdse zittingen.' In lid 2 wordt gespecificeerd dat 'vertolking (beschikbaar moet zijn) voor de communicatie tussen verdachten of beklaagden en hun raadslieden (...)'. (art. 2).

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Wanneer een kind de procestaal niet of nauwelijks verstaat, is het van essentieel belang dat ervanaf het begin en in elk stadium van de procedure een tolk beschikbaar is. De tolk speelt een beslissende rol bij de effectiviteit van het recht van het kind op rechtsbijstand, aangezien hij of zij de uitwisseling tussen het kind en zijn of haar advocaat mogelijk maakt. Er worden echter nog steeds grote hinderpalen ondervonden, zoals het gebrek aan beschikbaarheid van tolken in sommige regio's. Bovendien merken sommige advocaten op dat tolken niet voldoende zijn opgeleid om op een kindvriendelijke manier te communiceren.

- Gratis opleiding voor tolken aanbieden over hoe te communiceren met kinderen en over kinderrechten;
- De kwaliteit van het werk van tolken die met kinderen werken, controleren;
- Ervoor zorgen dat er in alle regio's (ook plattelandsgebieden) voldoende tolken worden aangeworven;
- Waarborgen dat kinderen vanaf het begin en in elk stadium van de procedure het recht hebben om zich gratis te laten bijstaan door een tolk, ook bij ontmoetingen met zijn of haar advocaat.

11. Vertrouwelijkheid en privacy van de communicatie tussen het kind en de rechtsbijstandverlener

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In **Richtlijn (EU) 2016/800** wordt herinnerd aan de verplichting van de staten om ervoor te zorgen dat kinderen het recht hebben om tijdens alle belangrijke stadia van de procedure onder vier ogen bijeen te komen met en te communiceren met de advocaat die hen vertegenwoordigt. De richtlijn benadrukt dat de vertrouwelijkheid van elke communicatievorm die tussen een kind en zijn of haar advocaat kan plaatsvinden, zoals: bijeenkomsten, correspondentie, telefoongesprekken enz. naar behoren moet worden geëerbiedigd. (Artikel 6. 4. a & b)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

De persoonlijke levenssfeer en de vertrouwelijkheid tussen het kind en de rechtsbijstandverlener (de advocaat) moeten op alle niveaus van gerechtelijke en buitengerechtelijke procedures en andere interventies worden beschermd, en die bescherming moet door de wet worden gewaarborgd.

De voorzieningen waar met kinderen wordt gecommuniceerd zijn echter niet altijd aangepast, zij zijn bijvoorbeeld niet altijd geluiddicht.

- ➔ De instanties moeten **zorgen voor een omgeving die de vertrouwelijkheid** van de communicatie tussen de advocaat en het kind waarborgt.

Voorbeeld:

- de advocaat en zijn of haar jonge cliënt kunnen bijeenkomen in een geschikte en geluiddichte ruimte (in een gerechtsgebouw, politiebureau, detentiecentrum enz.)
- het kind, wanneer het van zijn vrijheid is beroofd, kan vrijuit aan de telefoon spreken zonder bang te zijn te worden gehoord

- Om de vertrouwelijkheid van de vertolking te waarborgen (wanneer vertolking noodzakelijk is), verbiedt het wetboek van strafvordering in **Litouwen** dat de tolk als getuige wordt ondervraagd over de omstandigheden die hij of zij heeft vernomen tijdens het tolken tussen de verdachte en zijn of haar advocaat.

- In sommige justitiepaleizen voor jongeren in **België** staat een kamer ter beschikking van de advocaten, die zij kunnen gebruiken wanneer zij met hun jonge cliënt willen spreken, zodat de vertrouwelijkheid van hun gesprekken wordt gewaarborgd, terwijl zij in sommige andere justitiepaleizen in het land in de gang van het gerechtsgebouw moeten spreken, waar de vertrouwelijkheid niet kan worden gewaarborgd.

12. Vrije keuze van een advocaat in het kader van de rechtsbijstand

● EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

Internationale en EU-normen voorzien in de vrije keuze van de advocaat, te beginnen met het **Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten**, waarin sprake is van het recht van eenieder die in staat van beschuldiging is gesteld, op bijstand van een advocaat van zijn of haar keuze. In de normen wordt echter erkend dat dit recht niet absoluut is en beperkingen kent in het kader van de rechtsbijstand. In de **aanbeveling van de Europese Commissie betreffende het recht op rechtsbijstand van verdachten of beklaagden in strafprocedures** staat bijvoorbeeld dat ‘de voorkeur en de wensen van de verdachten of beklaagden en de gezochte personen door de nationale rechtsbijstandssystemen zoveel mogelijk in aanmerking moeten worden genomen bij de keuze van de rechtsbijstandsadvocaat’ (2013/C 378/03, §13).

● VOORDELEN EN UITDAGINGEN

De vrije keuze van een advocaat helpt bij het opbouwen van een op vertrouwen gebaseerde relatie met de advocaat. Het kan een goede communicatie tussen het kind en zijn/haar advocaat bevorderen, zodat de rechtsbijstand optimaal kan werken.

Advocaten met hogere kwalificaties op het gebied van vertegenwoordiging van kinderen (die bijvoorbeeld tijdens hun opleiding of studie bijzondere bekwaamheden hebben verworven, ervaring hebben met de vertegenwoordiging van kinderen enzovoort) zouden vaker kunnen worden gekozen.

Hoewel een minderjarige verdachte zijn of haar advocaat kan kiezen, kunnen de ouders of wettelijke vertegenwoordigers in dit verband een aanzienlijke hulp zijn. Niettemin moet de advocaat, ook al hebben de ouders de advocaat voor het kind gekozen, er zich van bewust zijn dat hij het kind vertegenwoordigt en niet de ouders.

Een dergelijk beginsel zou moeilijker toe te passen kunnen zijn in landen waar de rechter de advocaat bij besluit en naar eigen keuze aanstelt.

- De wet- en regelgeving inzake rechtsbijstand moet dit beginsel van **vrije advocaatkeuze** verankeren en de uitvoering ervan organiseren.
- Om een geïnformeerde keuze van advocaat mogelijk te maken, moet een **lijst van rechtsbijstandsadvocaten** worden opgesteld en beschikbaar zijn, met vermelding van de bestaande verleners van rechtsbijstand die gespecialiseerd zijn in kinderen.
- De eerbiediging van de vrije keuze van een advocaat vereist dat het kind ook **het recht** heeft om indien nodig in het kader van de rechtsbijstand van **advocaat te veranderen**.

- ✳ In een aantal Europese landen wordt de vrije keuze van een advocaat door de wet gewaarborgd. In die landen bestaat de mogelijkheid om vrij een advocaat te kiezen, die vervolgens wordt aangewezen om op te treden in het kader van de rechtsbijstand (het moet dan wel gaan om een advocaat die ermee instemt om op te treden als rechtsbijstandverlener). Dit is althans het geval in Finland, Frankrijk, Duitsland, Italië, Litouwen, Zweden, Albanië en België. In **Italië** bijvoorbeeld kunnen minderjarige verdachten een advocaat kiezen uit de lijst van advocaten die ermee hebben ingestemd om in het kader van de rechtsbijstand op te treden.

13. Mogelijkheid om van advocaat te veranderen

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

UNICEF Guidelines on Child-friendly Legal Aid bepalen dat 'indien de relatie met het kind disfunctioneel wordt en hij of zij verzoekt van advocaat te veranderen, respecteer dan het recht van het kind om een advocaat te kiezen en geef ook uitleg over de moeilijkheden die dan kunnen ontstaan'. (Richtsnoer 4)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Als het kind zich niet goed vertegenwoordigd voelt, is het belangrijk dat hij/zij van advocaat kan veranderen. Het is ook belangrijk voor de relatie: het kind moet de advocaat kunnen vertrouwen en zich begrepen voelen. Dit heeft een grote invloed op de kwaliteit van de rechtsbijstand.

Kinderen kunnen een moeilijke of lange procedure niet alleen voeren, anderzijds zijn zij zich misschien niet eens bewust van hun recht om van advocaat te veranderen. Bovendien is in verschillende van de onderzochte landen het recht om van advocaat te veranderen niet gewaarborgd in het kader van de rechtsbijstand. In sommige landen kan een kind dat in het kader van de rechtsbijstand een advocaat toegewezen kreeg, van advocaat veranderen, maar de nieuwe advocaat zal niet optreden in het kader van de rechtsbijstand en zal daarom betaling vragen.

- De wet- en regelgeving inzake rechtsbijstand moet het kind het recht waarborgen om van advocaat te veranderen; deze verandering van advocaat mag geen kosten voor het kind of zijn of haar familie met zich meebrengen en moet mogelijk zijn in het kader van de rechtsbijstand.
- De procedure moet heel **eenvoudig** zijn, **gekend door het kind** en voor hem/haar **toegankelijk** om deze alleen te voeren. Zij mag met name niet afhankelijk zijn van de eerste advocaat. Het kind moet ook op een kindvriendelijke manier over de procedure worden **geïnformeerd**.
- De wet- en regelgeving inzake rechtsbijstand moet ook **te veel mogelijke veranderingen** van advocaten **voorkomen**. Het beginsel van continuïteit in de rechtsbijstand blijft namelijk belangrijk.

- In de onderzochte landen bestaat vaak de mogelijkheid om van advocaat te veranderen, indien er sprake is van een 'vertrouwensbreuk' of een 'meningsverschil' tussen het kind en de advocaat of indien de advocaat in gebreke blijft.
- Hoewel zij een essentiële eerste stap vormen, volstaan deze wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen niet: in **België** heeft het project **My Lawyer, My Rights**⁷ aangetoond dat, hoewel het proces om van advocaat te veranderen niet per se ingewikkeld is, het voor jongeren toch moeilijk is om het in gang te zetten. Minderjarigen weten immers meestal niet wie zij moeten bellen of welke procedure moet worden gevolgd.

⁷ <https://lachild.eu/the-projects/mylawyer-myrights/presentation-of-the-project/>

14. Kinderen die gespecialiseerde hulp nodig hebben op verschillende rechtsbijstandsgebieden

Minderjarige verdachten, kunnen door hun bijzondere situatie juridische bijstand nodig hebben op verschillende rechtsgebieden. Dit is bijvoorbeeld het geval voor minderjarige verdachten in migratiesituaties.

● EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

De **2012 UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems** voorzien in het gelijkheidsbeginsel (beginsel 10): 'Er moeten speciale maatregelen worden genomen om te zorgen voor zinvolle toegang voor vrouwen, kinderen en groepen met bijzondere behoeften, met inbegrip van, maar niet beperkt tot, (...) **minderheden, (...), inheemse en aboriginal bevolkingsgroepen, staatlozen, asielzoekers, buitenlandse burgers, migranten, vluchtelingen en in eigen land ontheemde** personen. Deze maatregelen moeten inspelen op de **bijzondere behoeften van deze groepen**, met inbegrip van gender- en leeftijdsgerichte maatregelen. (§32).

In de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** staat: 'Er moet wellicht specifieke bescherming en bijstand worden verleend aan meer kwetsbare kinderen, zoals **migrantenkinderen, kinderen-vluchtelingen of -asielzoekers, niet-begeleide kinderen, (...)**'. (III, D, 2) In de toelichting bij de richtlijnen wordt ook gewezen op de behoefte aan opleiding over deze kwesties: 'Kinderrechten kunnen en moeten deel uitmaken van het leerprogramma op scholen en in specifieke vakken van het hoger onderwijs (recht, psychologie, ...). Daarbij moet aandacht worden besteed aan de specifieke aspecten van kinderrechten en wetgeving die betrekking heeft op kinderkwesties, zoals familierecht, jeugdrecht, **asiel- en immigratiewetgeving** enz. De lidstaten worden aangemoedigd om specifieke opleidingscursussen op te zetten'. (§68).

● VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Wanneer een minderjarige verdacht wordt en hiervoor een advocaat krijgt toegewezen, kan de advocaat ook een grote hulp zijn voor het kind dat bijstand nodig heeft in andere soorten procedures, bijvoorbeeld in migratie-gerelateerde procedures. Deze soorten procedures zijn echter meestal heel specifiek en vereisen een bijzondere specialisatie van advocaten om de zaak te beheren. Voor een kind dat op twee verschillende rechtsgebieden rechtsbijstand nodig heeft, zou een advocaat die op beide gebieden deskundig is, hem of haar in de verschillende procedures adequaat kunnen begeleiden. Dit zou ook een groot aantal advocaten vermijden en aldus het vertrouwen bevorderen. Bovendien zal een kind dat in verschillende soorten procedures verwickeld is, in feite een groot aantal verschillende actoren ontmoeten wiens rol en functie hij of zij niet altijd volledig zal begrijpen. Een enkele advocaat kan voor het kind als gids dienen en hem of haar op de juiste manier begeleiden. In de praktijk vindt men vrij zelden advocaten die zowel gespecialiseerd zijn in immigratierecht als in strafprocesrecht voor kinderen.

- De instantie die verantwoordelijk is voor de aanwijzing van advocaten voor minderjarige verdachten, moet nagaan of het kind een advocaat met meerdere specialisaties nodig heeft.
- Indien het tot aanstelling bevoegde gezag vaststelt dat de minderjarige verdachte op meer dan één specialisatiegebied bijstand nodig heeft, moet het bij voorrang een advocaat aanstellen die op deze twee gebieden gespecialiseerd is (matching), en indien dit niet mogelijk is, twee advocaten

- In **Nederland** wordt rechtsbijstand aan asielzoekers verleend door advocaten die lid zijn van de Nederlandse Orde van Advocaten en geregistreerd staan bij de Raad voor Rechtsbijstand. Zij moeten aan een aantal eisen voldoen, waaronder het volgen van gespecialiseerde cursussen, lid zijn van de Werkgroep Rechtsbijstand aan Vluchtelingen van VluchtelingenWerk Nederland en voldoen aan de normen van de Best Practice Guide on Asylum Law. Om hun werkzaamheden op asielgebied te kunnen verlengen, moeten advocaten bijscholing volgen en ten minste tien asielzaken per jaar behandelen⁸.

15. Kindvriendelijke informatie over rechtsbijstand voor minderjarige verdachten

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

Het recht om geïnformeerd te worden over het recht op rechtsbijstand voor iedereen die met justitie in contact komt, is zowel op internationaal als op Europees niveau geregeld.

In overeenstemming met **Richtlijn (EU) 2012/13**, die voorziet in het recht van verdachten of beklaagden om naar behoren te worden geïnformeerd over hun rechten, wordt in **Richtlijn (EU) 2016/800** gespecificeerd dat kinderen die verdacht of beschuldigd worden, moeten worden geïnformeerd over hun recht op rechtsbijstand. (Artikel 6) Meer in het bijzonder moet de wet waarborgen dat ‘politieambtenaren, openbare aanklagers, gerechtelijke ambtenaren en ambtenaren in elke voorziening waar personen gedetineerd of in hechtenis zijn’ niet-vertegenwoordigde personen in kennis stellen van hun rechten op rechtsbijstand. (**2012 UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems**, Richtsnoer 2)

⁸ The Asylum Appeals Procedure in Relation to the aims of European Asylum Systems and Policies (2020) Final Report. International Centre for Migration Policy Development, p. 93: <https://icmpd.org/content/download/48402/file/The%20Asylum%20Appeals%20Procedure%20in%20Relation%20to%20the%20aims%20of%20European%20Asylum%20Systems%20and%20Policies.pdf>

Bovendien wordt er in de **richtsnoeren van de Raad van Europa inzake kindvriendelijke justitie** aan herinnerd dat kinderen altijd snel en adequaat moeten worden geïnformeerd over hun rechten, en dat de informatie moet worden verstrekt 'op een wijze die aangepast is aan hun leeftijd en maturiteit, in een taal die zij kunnen begrijpen en die gender- en cultuurgericht is'. (IV, A, 1, §1)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Wanneer kinderen voor het eerst verdacht worden, kennen zij hun procedurele rechten, waaronder hun recht op rechtsbijstand, meestal niet. Als zij echter goed over dit recht worden geïnformeerd, zal dit hun effectieve toegang tot rechtsbijstand verbeteren en zal ook de keuze om afstand te doen van vertegenwoordiging door een advocaat verminderen.

Minderjarigen die verdacht worden, worden vaak niet geïnformeerd op een manier die past bij hun leeftijd en begrip. De rechtspraak is uiterst ingewikkeld, vooral de woordenschat, wat een effectief begrip niet mogelijk maakt. Een inspanning tot vulgarisatie en aanpassing is noodzakelijk willen kinderen het kunnen begrijpen.

- Kinderen moeten **in een zo vroeg mogelijk stadium** worden geïnformeerd over hun recht op toegang tot een advocaat en rechtsbijstand. De informatie moet aangepast zijn aan de specifieke kenmerken van het kind (leeftijd, begripsniveau, taal enz.) en de context en moet gegeven worden op een manier die ervoor zorgt dat hij of zij die begrijpt.
- Om ervoor te zorgen dat kinderen die begrijpen, kan de informatie worden gegeven met behulp van een **kindvriendelijk handvest**. Er moet op gewezen dat kindvriendelijk schriftelijk materiaal weliswaar een goede praktijk is, maar dat informatie niet alleen maar schriftelijk kan worden verstrekt en altijd mondeling moet worden toegelicht.
- Het is van fundamenteel belang dat de **informatie over de beschikbaarheid van rechtsbijstand zo snel mogelijk wordt verstrekt**. Dit helpt ervoor te zorgen dat het kind niet beroofd is van een advocaat bij een hoorzitting met de politie of in een rechtbank omdat het niet op de hoogte is van zijn of haar recht op een advocaat.

- In **Albanië** moeten de openbare aanklager en de gerechtelijke politieambtenaar maatregelen nemen die strikt in overeenstemming zijn met de bepalingen van het strafprocesrecht om het kind rechtstreeks of via de ouders/wettelijke vertegenwoordigers onmiddellijk in kennis te stellen van het recht op kosteloze rechtsbijstand en op andere noodzakelijke bijstand.

Bij het begin van het onderhoud met de gerechtelijke politieambtenaar krijgt het kind het Handvest overhandigd. Er bestaat echter maar één type van het Handvest, voor zowel volwassenen als voor minderjarigen. Dit betekent dat het niet geschreven is in een taal die is aangepast aan minderjarigen.

16. Beschikbare en wijdverspreide informatie over rechtsbijstand

● EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

Overeenkomstig de **2012 UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems** moet informatie over rechtsbijstand 'beschikbaar worden gesteld aan de gemeenschap en het grote publiek in plaatselijke overheidskantoren en onderwijs- en religieuze instellingen en via de media, waaronder internet, of via andere passende middelen;' (Richtsnoer 2).

In de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** staat dat 'kindvriendelijk materiaal met juridische informatie beschikbaar moet worden gesteld en op ruime schaal moet worden verspreid' (IV, A, 1.).

● VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Het onderzoek van LA Child, dat in 14 Europese landen werd gevoerd, heeft geen enkele voorlichtingscampagne over rechtsbijstand voor kinderen opgeleverd. Dit wijst erop dat dergelijke campagnes in die landen weinig of niet aanwezig zijn.

Een vlottere toegang tot informatie over rechtsbijstand moet bijdragen tot meer bewustzijn en kennis over dit specifieke recht bij iedereen. Zowel kinderen als ouders en beroepsuitoefenaars die dagelijks met kinderen werken, moeten worden geïnformeerd. Dit zijn allerhande beroepsbeoefenaars, dus kunnen juridische kwesties vrij ver af staan van wat zij eigenlijk doen. Maar ook al zijn zij geen rechtsspecialisten, zij kunnen toch algemene en nuttige informatie doorgeven.

- Kinderen zouden niet moeten wachten tot zij verdacht zijn om naar behoren te worden geïnformeerd over hun recht op rechtsbijstand. Daartoe zouden de instanties moeten zorgen voor:
 - de ontwikkeling van een **voorlichtingscampagne over de rechten van kinderen**, met inbegrip van hun recht op rechtsbijstand, of van specifieke campagnes over rechtsbijstand. Deze campagne moet kindvriendelijk zijn. Dat wil zeggen dat zij gemakkelijk toegankelijk en begrijpelijk moet zijn.
 - Ontwikkeling van onderwijs over rechten en justitie op scholen.
- Uitwerken van **kindvriendelijk materiaal** met relevante informatie over het recht van kinderen op rechtsbijstand. Dit materiaal moet worden verspreid in alle betrokken diensten en instellingen.
- Informatie voor beroepsmensen die met kinderen werken (zoals leerkrachten, maatschappelijke diensten enz.), zodat zij deze informatie kunnen doorgeven aan de kinderen met wie zij werken.

- In **Finland** krijgen alle leerlingen van de middelbare school lessen over de Finse rechtspraak als onderdeel van het vak maatschappijleer.
- In **België** is het project “*Dans la peau de...*”⁹ van het DCI-België gericht op bewustmaking en voorlichting van kinderen over kinderrechtspraak. Er worden workshops gegeven in scholen, zodat leerlingen geïnformeerd kunnen worden over de rechten van kinderen in de procedures (ook om toegang te krijgen tot rechtsbijstand), de actoren, de filosofie en de stappen van de procedures voor minderjarige verdachten.

17. Gemeenschappelijke normen voor rechtsbijstandsadvocaten die met kinderen werken

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

Volgens de **2012 UN Principles and Guidelines** is het noodzakelijk dat de instanties ‘kindvriendelijke normen voor rechtsbijstand en professionele gedragscodes’ vaststellen. (beginsel 11, § 58).

⁹ <https://www.dei-belgique.be/index.php/projets/en-cours/dans-la-peau-de.html>

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Richtlijnen voor advocaten die met kinderen werken, zouden een norm bepalen voor het verlenen van rechtsbijstand. Bovendien zou een dergelijk instrument advocaten die rechtsbijstand verlenen aan kinderen, bewuster maken van specifieke aspecten waarmee rekening moet worden gehouden bij de communicatie met en het verlenen van juridische diensten aan kinderen.

Het bestaan van ondersteunende professionele documenten die de rol van de advocaat in verschillende omstandigheden verduidelijken, kan hen helpen hun taken zo goed mogelijk uit te voeren en kunnen helpen ervoor te zorgen dat de rechten van kinderen worden geëerbiedigd.

- De instanties voor rechtsbijstand moeten **richtlijnen aannemen voor het verlenen van rechtsbijstand aan minderjarige verdachten**, die een handboek zouden worden voor gebruik door advocaten en als belangrijkste referentie voor opleiding zouden gelden. Dergelijke richtlijnen zouden gebaseerd kunnen zijn op de huidige richtlijnen, aangepast aan de nationale context.

- **UNICEF ECARO** ontwikkelde de **Guidelines on Child-friendly Legal Aid (2018)**, een praktisch instrument om zowel ervaren als pas gekwalificeerde beoefenaars van juridische beroepen te ondersteunen bij hun dagelijks werk in de frontlinie van de rechten van het kind. De richtlijnen zijn gericht tot door de overheid gefinancierde en particuliere advocaten, parajuristen en andere beoefenaars van juridische beroepen die rechtsbijstand verlenen aan kinderen in burgerlijke, strafrechtelijke, administratieve en herstelrechtelijke procedures, en die kinderen vertegenwoordigen in zaken die worden behandeld door nationale, regionale en internationale instanties voor toezicht op de mensenrechten.
- In het kader van het Europese project **My Lawyer, My Rights**¹⁰ is een praktische gids ontwikkeld voor advocaten die minderjarige verdachten vertegenwoordigen.
- In de **Tsjechische Republiek** is er op nationaal niveau een document genaamd **'Working Standards for the Performance of Social and Legal Protection of Children'**, dat beschouwd zou kunnen worden als een bijzonder Richtsnoer voor het verlenen van rechtsbijstand aan kinderen.

¹⁰ <https://lchild.eu/the-projects/mylawyer-myrights/manuals/>

18. Toezicht op rechtsbijstand, verleend aan kinderen en klachtenprocedures.

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

Kwaliteitsverbetering van de rechtsbijstand krijgt steeds meer aandacht op internationaal en nationaal niveau. In de **2012 UN Principles and Guidelines** staat in dit verband: ‘Verleners van rechtsbijstand die met en voor kinderen werken, moeten indien nodig regelmatig worden doorgelicht om te waarborgen dat ze geschikt zijn om met kinderen te werken.’ (Beginsel 11, §58)

In de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** staat dat ‘kinderen recht moeten hebben op toegang tot passende, onafhankelijke en doeltreffende mechanismen voor klachtenbehandeling’; dit moet ook gelden in het kader van rechtsbijstand.

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Een manier om de kwaliteit van de rechtsbijstand voor kinderen te waarborgen is de invoering van een toezichtstelsel op het werk van advocaten met kinderen. Dit zou extra waarborgen kunnen bieden voor een doeltreffende en efficiënte juridische vertegenwoordiging van minderjarige verdachten. Tot op heden beschikken veel Europese landen niet over een structuur of richtlijnen om de kwaliteit van aan kinderen verleende rechtsbijstand te beoordelen. En waar een dergelijk systeem wel bestaat, lijkt het niet doeltreffend genoeg te zijn.

Toezicht op het werk van advocaten is een kwestie van nagaan of zij in staat en geschikt zijn om adequaat te werken met minderjarige verdachten. Voor een echte doorlichting van de rechtsbijstandverleners zou het doeltreffend zijn verschillende elementen te controleren, zoals hun beschikbaarheid, maar ook de steun die zij bieden, hun vermogen om met andere beroepsbeoefenaars samen te werken in het belang van het kind, hun juridische kennis en hun communicatievaardigheden met de kinderen die zij vertegenwoordigen.

De balies, die wegens de onafhankelijkheid van hun beroep de ideale kandidaten lijken om deze controles uit te voeren, hebben te kampen met een gebrek aan tijd en financiële middelen om de onderzoeken en controles naar behoren te kunnen uitvoeren. Er lijken systematische controlemechanismen nodig om de kwaliteit van aan kinderen verleende rechtsbijstand te helpen controleren.

In veel gevallen is de beoordeling van klachten, ontvangen van mensen die rechtsbijstand krijgen, het belangrijkste mechanisme voor kwaliteitscontrole. In verschillende landen is een klacht indienen de enige manier om een mening te geven over rechtsbijstandsdiensten. Maar van deze praktijk wordt zelden gebruik gemaakt, vooral in zaken van kinderen, omdat de klachtenprocedure onbekend is of als ingewikkeld wordt aanzien.

- De balies moeten twee soorten kwaliteitscontrole invoeren: a posteriori (klachten ontvangen) en a priori (collegiale toetsing, regelmatige onderzoeken, controle op bijscholing). Deze mechanismen veronderstellen dat er voldoende tijd, middelen en onafhankelijkheid worden toegekend aan 'toezichhouders' binnen de balies om ervoor te zorgen dat deze kwaliteitscontrole doeltreffend kan zijn.
- Minderjarige verdachten, moeten klachtenmogelijkheden hebben en ze moeten het recht hebben om klachten - op vertrouwelijke basis - tot een onafhankelijke instantie te richten.
 - De **klachtenprocedure moet worden aangepast aan** het gebruik door kinderen. Klachtenprocedures moeten **eenvoudig** en **kindvriendelijk** zijn, met name wat het taalgebruik betreft.
 - **Technologische oplossingen** om klachten in te dienen moeten worden overwogen (vb. toepassingen op toestellen die toegankelijk zijn voor kinderen).
 - Er moet worden nagedacht over middelen om **doeltreffende, onafhankelijke en vertrouwelijke klachtenmechanismen** te waarborgen.

- In **België** wordt de kwaliteit van de rechtsbijstand gecontroleerd en beoordeeld door de Orde van advocaten. Het Compendium voor tweedelijnsrechtsbijstand bepaalt dat de kwaliteitscontrole van de diensten op twee niveaus wordt toegepast:
 - *Ex ante*, met name betreffende het bewijs van de opgegeven richtingen of de verbintenis om een opleiding te volgen, zijnde de voorwaarde tot inschrijving op de lijst van advocaten die deelnemen aan rechtsbijstand;
 - *Ex post*, betreffende de doeltreffendheid en de kwaliteit van de dienstverlening, wat de raad van de orde van advocaten ertoe kan brengen de inschrijving van de advocaat op de lijst te onderwerpen aan specifieke voorwaarden, de inschrijving van de advocaat op de lijst te schorsen of hem van de lijst te schrappen.

DEEL 2

RICHTLIJNEN VOOR RECHTSBIJSTAND- VERLENERS

Inleiding: zorgen voor het beste belang van het kind als eerste overweging

Artikel 3 van het ***Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind*** bepaalt dat bij alle handelingen betreffende kinderen de belangen van het kind de eerste overweging moeten vormen. Het welzijn van de minderjarige verdachte moet daarom altijd de beslissende factor zijn bij de behandeling van zijn/haar zaak.

Dit beginsel heeft ook gevolgen voor het werk van de advocaat. De rol van de advocaat is de rechten van zijn of haar cliënt te beschermen en op te treden als zijn of haar woordvoerder. Wat de beste belangen van het kind betreft, is de belangrijkste rol van de advocaat dus **ervoor te zorgen dat deze naar behoren wordt beoordeeld en in aanmerking worden genomen bij de beslissingen die hem of haar betreffen** (beslissingen worden genomen door een rechter, een plaatsingsinstantie enz.). De advocaat moet daarom in staat zijn om de mogelijke (positieve of negatieve) gevolgen te beoordelen van alle beslissingen die van invloed kunnen zijn op het kind en zijn of haar fysieke en psychische welzijn. De rol van de advocaat als woordvoerder is in dit opzicht van doorslaggevend belang, in die zin dat hij of zij de stem van de jongere moet laten horen aan de beslissingsinstantie (rechter), en de belangen van het kind moeten worden beoordeeld rekening houdend met verschillende criteria, waaronder de mening van het kind.

Volgens de ***richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie*** hoeft een advocaat **niet naar voren te brengen wat hij of zij als het beste belang van het kind beschouwt** (zoals een voogd of een advocaat), **maar moet hij of zij de standpunten en meningen van het kind overbrengen en verdedigen**, zoals in het geval van een volwassen cliënt. De advocaat moet de geïnformeerde toestemming van het kind vragen over de beste strategie die kan worden gebruikt. Als de advocaat het niet eens is met de mening van het kind, moet hij of zij proberen het kind te overtuigen, zoals het geval zou zijn met elke andere cliënt. ‘Kinderen moeten worden beschouwd als volwaardige cliënten met hun eigen rechten en advocaten die kinderen vertegenwoordigen, moeten de mening van het kind naar voren brengen.’

In sommige situaties kan de rol van woordvoerder van het kind ertoe leiden dat de advocaat pleit voor dingen die eigenlijk niet in de beste belangen van het kind zijn, maar hij of zij moet de stem van het kind overbrengen aan de instanties die de beslissing nemen.

19. Beschikbaarheid en deelname van de rechtsbijstandverlener in elk stadium van de procedure

● EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

De **EU-richtlijn 2016/800** vereist dat de lidstaten ervoor zorgen dat 'kinderen zonder onnodige vertraging door een advocaat worden bijgestaan zodra zij ervan in kennis zijn gesteld dat zij verdachten of beklaagden zijn.' Zij somt de stadia van de procedure op waarin de aanwezigheid van de advocaat naast het kind in het bijzonder nodig is: vóór elke hoorzitting, tijdens het onderzoek of de bewijsverzameling, zonder onnodige vertraging na vrijheidsberoving of tijdig voordat hij of zij voor een rechtbank verschijnt. (art. 6).

● VOORDELEN EN UITDAGINGEN

De aanwezigheid van de rechtsbijstandverlener in de verschillende stadia van de procedure is een belangrijke waarborg dat de procedurele rechten van het kind worden geëerbiedigd. Bovendien is de aanwezigheid van één en dezelfde advocaat gedurende de gehele procedure van essentieel belang voor de vertrouwensrelatie met het kind en dus voor de kwaliteit van zijn of haar vertegenwoordiging.

De beschikbaarheid van een rechtsbijstandverlener, met name dezelfde gedurende de gehele procedure, is een aanzienlijke uitdaging, aangezien bij de planning van belangrijke stappen van de procedures gewoonlijk geen rekening wordt gehouden met de beschikbaarheid van de advocaat, maar alleen met de noodwendigheden van het onderzoek of de procedure. Verder kan de juridische of financiële belemmering de aanwezigheid van de rechtsbijstandverlener in elk stadium van de procedure hinderen. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer advocaten in het kader van de rechtsbijstand niet worden betaald voor het vereiste aantal diensten.

- Wees op tijd op de rechtbank of op het politiebureau;
- Verwittig de rechtbank of het politiebureau als u niet op tijd kunt komen, zodat zij een andere advocaat voor het kind kunnen vinden of ervoor kunnen zorgen dat u wordt vervangen;
- Breng het kind op de hoogte van deze vervanging als u al zijn of haar advocaat bent.

- Om hun jonge cliënt in elk stadium van de procedure te kunnen bijstaan, **kiezen** sommige advocaten die we tijdens het onderzoek van LA Child in **België** hebben ontmoet, **ervoor om in duo's te werken**.

In deze situatie heeft het kind een raadsman die, indien hij of zij niet beschikbaar is, kan worden vervangen door zijn of haar partner om het kind op een bepaald moment in de procedure bij te staan.

Dit heeft verschillende voordelen:

- Het helpt te voorkomen dat er op een bepaald moment in de procedure geen advocaat aan de zijde van het kind staat.
- De advocaat kan het kind van tevoren meedelen dat hij of zij zal worden vervangen door een vertrouwde collega (wanneer het mogelijk is op een dergelijke vervanging te anticiperen). Op die manier wordt het kind niet verrast door de aanwezigheid van deze advocaat en kan het vertrouwen worden bevorderd.
- De nieuwe advocaat kan door de referentadvocaat worden geïnstrueerd voor het kind te ontmoeten. Zo wordt voorkomen dat het kind het hele verhaal moet overdoen en met een nieuwe raadsman van voren af aan moet beginnen.
- De referentadvocaat kan dan zorgen voor een adequate follow-up door overleg te plegen met de collega die hem of haar heeft vervangen.

20. De verdediging van het kind

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In overeenstemming met de **EU-richtlijn 2016/800** moeten kinderen worden bijgestaan door advocaten, 'om hen in staat te stellen de rechten van de verdediging doeltreffend uit te oefenen.' (artikel 6, 2)

In de **2012 UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems** wordt herinnerd aan 'het recht (voor kinderen) op juridische of andere passende bijstand bij de voorbereiding en de presentatie van zijn of haar verdediging'. (Richtsnoer 11, 58, b)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Aangezien kinderen kwetsbaar zijn en niet hetzelfde begripsvermogen van de rechtspraak hebben als volwassenen, steunt de verdediging van hun rechten nog meer op de advocaat. Het kind verdedigen betekent de eerbiediging van zijn rechten waarborgen, voor hem/haar pleiten voor de rechter.

Bovendien verklaarde een van de advocaten die werden geïnterviewd voor het onderzoek van LA Child dat het haar rol is 'de situatie juridisch te lezen en niet alleen het belang van het kind te lezen, maar een juridische lezing'. De advocaat van het kind heeft de bijzondere taak om ervoor te zorgen dat de rechten van het kind, met name de procedurele rechten, zijn geëerbiedigd. Zij illustreert: 'Bijvoorbeeld als het gezicht van het kind op een bewakingscamera onscherp is, je dringt erop aan, niemand anders zal er aan denken.'

- De advocaat moet **de juridische verdediging van zijn of haar minderjarige cliënt voorbereiden**. Dit houdt in dat moet worden nagedacht over de beste strategie voor de juridische verdediging met de medewerking van het kind, en dat er dus rekening moet worden gehouden met zijn of haar behoeften, maar ook met zijn of haar wensen.
- De andere belangrijke rol van de advocaat is **ervoor te zorgen dat alle rechten van het kind naar behoren worden geëerbiedigd, met name de procedurerechten**, zoals het recht op vertrouwelijkheid en privacy, het recht om te worden geïnformeerd, het recht op inspraak enz.

21. Toegang tot de nodige informatie

● EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In de **richtlijn (EU) 2016/800** staat het recht van het kind om geïnformeerd te worden: 'wanneer kinderen ervan in kennis worden gesteld dat zij verdachten of beklaagden zijn in een strafprocedure, worden zij onverwijld geïnformeerd over hun rechten overeenkomstig Richtlijn 2012/13/EU en over algemene aspecten van het verloop van de procedure.'(artikel 4)

Aan dit recht op informatie wordt herinnerd in de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie**, waarin de informatie wordt opgesomd die aan kinderen moet worden verstrekt 'vanaf hun eerste betrokkenheid bij de rechtspraak'. Informatie over hun rechten, over de werking van de rechtspraak en de gerechtelijke procedures, over de beschuldigingen die tegen hen zijn ingebracht en over het algemene verloop van het proces zijn allemaal gegevens die aan kinderen moeten worden meegedeeld, steeds op een wijze die aangepast is aan hun begripsniveau. (IV, A, 1, 1.)

● VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Het kind informeren en ervoor zorgen dat het de inzet van de procedure begrijpt, stelt hem in staat zijn rechten uit te oefenen met volledige kennis van zaken; het is

een cruciale voorwaarde voor de uitoefening van het recht van het kind om te worden gehoord.

Het vermogen van het kind om de informatie die zijn advocaat hem meedeelt te begrijpen, te onthouden en op te nemen hangt af van verschillende factoren, waaronder de leeftijd van het kind, zijn maturiteit, beheersing van de taal, ervaringen uit het verleden, huidige vermoeidheid en emotionele toestand.

Maar in veel gevallen hebben de advocaten geen tijd om de hele procedure in detail aan het kind uit te leggen. Soms ontmoeten de advocaten het kind zelfs op het moment van de hoorzitting en hebben zij dus geen tijd om het kind de nodige informatie te verstrekken.

- De advocaat is een bevoorrechte gesprekspartner van het kind in de procedure. Hij/zij heeft daarom de **plicht het kind te informeren** over specifieke informatie betreffende zijn **rechten** en de **procedure**.
- Wat de informatie over rechten en procedure betreft, moet de advocaat ‘de **meest gedetailleerde en passende informatie** geven **voor de situatie en het kind**’ (verslag van LA Child), de advocaat moet:
 - De informatie verstrekken **op een manier die aangepast is aan elk kind**: rekening houdend met zijn leeftijd, kwetsbaarheid, begripsvermogen, ervaring en kennis van het recht en emotionele toestand;
 - Hiermee rekening houdend, moet de advocaat zo **duidelijk, aangepast aan de situatie en volledig** mogelijke informatie geven;
 - Het gebruik van kindvriendelijk materiaal kan nuttig zijn;
 - Let erop **dat u het kind niet laat verdrinken in te veel informatie**. Het is een kwestie van **evenwicht** tussen de verplichting om informatie te geven en de behoeften van het kind, die de advocaat voor elk individueel geval zal moeten analyseren.
- Onder de belangrijke informatie die het kind moet krijgen, **moet de advocaat uitleggen**:
 - de aanklachten tegen hem/haar,
 - de rol van de advocaat,
 - de beschermende logica van de rechtspraak voor kinderen,
 - hoe de procedure zal verlopen, de rol van de actoren en de mogelijke resultaten,
 - de mogelijkheden van beroep,
 - de specifieke rechten van het kind in elk stadium van de procedure (zwijgrecht, recht om een onderbreking van de zitting te vragen om met zijn/haar advocaat te spreken, recht om bepaalde vragen niet te beantwoorden...)

‘Soms raak je wat verstrikt in de zaak en concentreer je je op de feiten, en de enkele keren dat ik de rechten niet goed heb uitgelegd (het zwijgrecht, bijvoorbeeld), heb ik daar spijt van gehad. Je moet daar echt op aandringen, want soms, tijdens een hoorzitting, weten ze het niet meer en zullen ze van alles verzinnen om te kunnen antwoorden.’

Kinderadvocaat in België

- Een inspirerende praktijk om de voorlichting aan kinderen te vergemakkelijken, is de ontwikkeling van kindvriendelijk materiaal met relevante juridische informatie en de ruime verspreiding daarvan, zoals wordt voorgesteld in de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** (IV, A, 1)
- In **België** werden in het kader van het project CRBB 2.0 van het DCI-België kindvriendelijke podcasts¹¹ gemaakt en opgenomen waarin de rol van de verschillende actoren in het jeugdrecht (advocaat, rechter enz.) wordt uitgelegd, om hen te helpen vertrouwd te raken met deze rechtspraak.

22. De rol van een advocaat als woordvoerder van het kind

• INTERNATIONALE EU-NORMEN

De advocaat moet het woord van het kind voeren, zoals staat in de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie**: ‘Kinderen moeten worden beschouwd als volwaardige cliënten met hun eigen rechten en advocaten die kinderen vertegenwoordigen, moeten de mening van het kind naar voren brengen.’(IV, D., 2., §40), zelfs als hij of zij het niet eens is met de mening van het kind, zoals de **UNICEF-richtsnoeren** in hun Richtsnoer 2 bepalen: ‘Het is heel belangrijk dat de wettelijke vertegenwoordiger van het kind de stem van het kind niet tot zwijgen brengt als de vertegenwoordiger het niet eens is met het standpunt dat het kind naar voren brengt, aangezien het de rol van de vertegenwoordiger is om de geïnformeerde instemming van het kind te verkrijgen over de beste strategie die kan worden gebruikt.’

‘Jouw rol is om de woordvoerder van het kind te zijn. Vraag het kind echt wat het wil vragen en vertellen aan de rechter en help het om het te zeggen’

Kinderadvocaat in België

¹¹ <http://www.childrensrightsbehindbars.eu/outputs/crbb-2-0-outputs/children-s-empowerment>

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

De communicatie met kinderen, vooral wanneer zij jong of onvolwassen zijn, is niet gemakkelijk. Het is vaak moeilijk voor advocaten om te weten hoe zij hun mening moeten weergeven in dergelijke zaken.

Door het kind echt aan het woord te laten, wordt gewaarborgd dat de belangen van het kind in aanmerking worden genomen en dat het recht van het kind om te worden gehoord en te participeren (zelfs indirect) wordt geëerbiedigd.

- De advocaat heeft de functie om **de subjectieve positie van het kind in de zaak te versterken**, om zijn/haar gebrek aan kennis van en ervaring met de rechtscultuur en de rechtspraak tijdens de procedure te compenseren. De advocaat moet rekening houden met de mening van het kind en daar tijdens de procedure het nodige gewicht aan toekennen. Hij/zij moet ook de mening van het kind eerbiedigen, ook als hij/zij het er niet mee eens is. In dit geval is het zijn rol om het kind te adviseren over de mogelijke gevolgen van zijn/haar beslissingen, maar uiteindelijk moet de advocaat eerbiedigen wat het kind vraagt.
- De advocaat moet:
 - Ervoor zorgen dat hij/zij de verzoeken van het kind goed begrijpt;
 - De belangen, standpunten en gevoelens van het kind duidelijk kenbaar maken aan de rechtbank en andere betrokken instanties;
 - Het kind naar behoren informeren over de gevolgen van zijn deelname;
 - Controleer of bij de beslissingen van de rechter naar behoren rekening is gehouden met de mening van het kind;
 - Het kind aanmoedigen en ervoor zorgen dat het meewerkt;
 - Beschermen en ingrijpen wanneer de omgeving ongeschikt is of vijandig staat tegenover de deelname van het kind, bijvoorbeeld indien de gestelde vragen misleidend zijn of het antwoord zullen beïnvloeden of indien de openbaarheid van de hoorzitting een negatieve invloed heeft op de deelname van het kind;
 - Controleren of het tempo aan het kind is aangepast en om pauzes vragen wanneer dat nodig is;
 - Ervoor zorgen dat de deelname van het kind hem of haar niet blootstelt aan risico's;
 - Het kind feedback geven over de beslissing van de rechter en over de mate waarin de rechter rekening heeft gehouden met zijn of haar verzoeken en behoeften.

23. Vertegenwoordiging van het kind, niet zijn/haar ouders of wettige voogden

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

De **2012 UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems** bepalen dat kinderen 'het recht (...) hebben om een raadsman toegewezen te krijgen om het kind in eigen naam te vertegenwoordigen in procedures waarin een belangenconflict bestaat of zou kunnen bestaan tussen het kind en zijn ouders of andere betrokken partijen'.

In de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** wordt dezelfde aanbeveling gedaan: 'Kinderen moeten het recht hebben op hun eigen juridische bijstand en vertegenwoordiging, in hun eigen naam, in procedures waarin een belangenconflict bestaat of kan ontstaan tussen het kind en de ouders of andere betrokken partijen.'(IV, D., 2., §37)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Vanwege hun jonge leeftijd is het voor de advocaat soms moeilijk om er zeker van te zijn dat de meningen en wensen van kinderen niet worden beïnvloed door hun ouders of andere volwassenen.

De advocaat moet altijd alleen verwijzen naar wat het kind uitdrukt en wil. Het kind is de belangrijkste cliënt. Het is belangrijk dat het kind het gevoel heeft dat hij of zij in het middelpunt van de procedure staat, en niet dat volwassenen over de zaak van het kind discussiëren en beslissen zonder dat hij of zij daarbij betrokken is. Bovendien helpt het eerbiedigen van de mening en de wensen van het kind om een vertrouwensrelatie op te bouwen tussen de advocaat en zijn/haar cliënt.

In het geval van een belangenconflict is het des te belangrijk dat de advocaat zich duidelijk voor het kind uitspreekt, omdat dit het kind zal helpen zich gesteund te voelen.

- Een juridisch beroepsbeoefenaar moet handelen **volgens de instructies van een kind en in zijn of haar beste belangen** en niet volgens die van familieleden/wettelijke vertegenwoordigers.

- In **Litouwen** wordt de kwestie van het belangenconflict tussen de minderjarige en de ouders geregeld in het wetboek van strafvordering, dat bepaalt dat wettelijke vertegenwoordigers mogen deelnemen aan de procedure en de belangen van de minderjarige mogen verdedigen, tenzij dit in strijd zou zijn met de belangen van de minderjarige.

24. Zorgen voor vertrouwelijkheid

● EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In **Richtlijn (EU) 2016/800** wordt herinnerd aan de verplichting van de staten om ervoor te zorgen dat kinderen het recht hebben om tijdens alle belangrijke stadia van de procedure onder vier ogen bijeen te komen met en te communiceren met de advocaat die hen vertegenwoordigt. De richtlijn benadrukt dat de vertrouwelijkheid van elke communicatievorm die tussen een kind en zijn of haar advocaat kan plaatsvinden, zoals: bijeenkomsten, correspondentie, telefoongesprekken enz. naar behoren moet worden geëerbiedigd. (Artikel 6. 4. a & b)

● VOORDELEN EN UITDAGINGEN

De faciliteiten waar met kinderen wordt gecommuniceerd zijn niet altijd passend, zij zijn bijvoorbeeld niet altijd geluiddicht.

In het algemeen hebben de vertegenwoordigers van het kind (ouders, voogden en anderen) het recht om deel te nemen aan de interviews van het kind en de bijeenkomsten met de advocaat. In bepaalde gevallen waarin de belangen van het kind kunnen worden geschonden of waarin het kind niet aanwezig wil zijn, moet het kind echter de gelegenheid krijgen om alleen deel te nemen aan het interview. Belgische advocaten die deelnamen aan het projectonderzoek gaven aan dat als kinderen niet willen dat de ouders/voogden of andere persoon deelnemen aan de bijeenkomst, zij wel de tijd kunnen nemen om met hen te communiceren voor of na de vertrouwelijke bijeenkomst met het kind.

- Zorgen voor passende omstandigheden voor interviews van het kind in termen van privacy en vertrouwelijkheid, zoals interviews houden in geluiddichte ruimtes zonder deelname van derden (behalve wanneer de beste belangen van het kind dit vereisen).
- Met eerbiediging van de wensen van het kind, en wanneer dit in de beste belangen van het kind is, het kind de gelegenheid geven het woord te voeren zonder dat de ouders, voogden of andere wettelijke vertegenwoordigers van het kind daarbij aanwezig zijn.

- In **België** bepaalt de deontologische code van de Orde van de Franstalige en Duitstalige Orde van advocaten dat advocaten die een kind zullen bijstaan dat van zijn vrijheid is beroofd tijdens een politieverhoor, het vertrouwelijk overleg met het kind voorafgaand aan het verhoor ter plaatse moeten houden (art. 2.24bis). Ook wordt bepaald dat advocaten die een kind zullen bijstaan dat niet van zijn vrijheid is beroofd en wordt opgeroepen voor een verhoor, dit vertrouwelijk overleg bij voorkeur op hun kantoor moeten houden, en indien niet mogelijk op de plaats van het verhoor, waarbij zij ervoor moeten zorgen dat zij voldoende tijd hebben voor een zinvol overleg. Bovendien vindt de eerste ontmoeting met het kind in het gerechtsgebouw plaats wanneer zij dienstdoend zijn bij de jeugdrechtbank. In sommige gerechtsgebouwen is daarvoor een zaal ingericht.

25. Vertegenwoordiging van een kind dat van zijn vrijheid is beroofd

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In de EU- en internationale normen zijn specifieke procedurele rechten voor kinderen vastgelegd met betrekking tot vrijheidsberoving, waaronder de beperking van het gebruik van vrijheidsberoving als laatste toevlucht en voor de kortst mogelijke passende duur, en de noodzaak om de beslissing regelmatig te herzien. Artikel 10 van **Richtlijn (EU)2016/800** voorziet in het bijzonder in deze waarborgen. Deze richtlijn werkt, in overeenstemming met het IVRK, de specifieke behandeling uit die moet worden gevolgd in geval van vrijheidsberoving (artikel 12) en beveelt de lidstaten aan zich eerst te richten op alternatieven voor detentie (artikel 11).

Snelle toegang tot rechtsbijstand is ook een fundamenteel recht van het kind wanneer het van zijn vrijheid is beroofd en is verankerd in artikel 37 van het **VN-Verdrag inzake de rechten van het kind** en in andere internationale normen. Het **VN-Comité inzake de rechten van het kind** bepaalt dat: ‘er geen beperking mag zijn op de mogelijkheid van het kind om te allen tijde vertrouwelijk te communiceren met zijn of haar advocaat of andere medewerker’ (CRC/C/GC/24, §95, e)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Minderjarige verdachten kunnen in verschillende stadia van de procedure en in verschillende omstandigheden van hun vrijheid zijn beroofd, onder meer bij aanhouding en inhechtenisneming door de politie, in voorlopige hechtenis en in hechtenis na een veroordeling.

Behoorlijke toegang tot rechtsbijstand voor deze kinderen waarborgen is van bijzonder belang omdat het de eerbiediging van hun grondrechten tijdens de hechtenis bevordert, maar ook de bescherming tegen geweld (met inbegrip van foltering of andere onmenselijke of vernederende behandelingen), de toegang tot onderwijs of het onderhouden van contacten met hun familie. Het is ook van cruciaal belang omdat belangrijke fasen van de procedure en beslissingen betreffende het kind regelmatig zullen worden genomen en dit vereist dat het kind in staat is zijn of haar verdediging samen met zijn of haar vertegenwoordiger voor te bereiden.

Vrijheidsberoving heeft echter tot gevolg dat het kind wordt geïsoleerd en kan een aanzienlijke, zo niet onoverkomelijke belemmering vormen voor de toegang van het kind tot rechtsbijstand. De weigering of het gebrek aan medewerking van de instelling waar het kind wordt vastgehouden, kan immers een grote hinderpaal vormen.

De toegang van een kind tot rechtsbijstand kan bijvoorbeeld worden beperkt door slechte toegang tot een telefoon of een ander geschikt communicatiemiddel om contact op te nemen met zijn of haar vertegenwoordiger. Anderzijds kan het vertrouwelijke karakter van uitwisselingen via de telefoon of tijdens een persoonlijke ontmoeting onmogelijk zijn als gevolg van regels van de instelling, praktijken van het personeel of een gebrek aan passende voorzieningen.

Bovendien kan het gebrek aan beschikbaarheid van een advocaat problematischer zijn wanneer de minderjarige van zijn vrijheid is beroofd.

Het bezoeken van de minderjarige cliënt in hechtenis is vooral belangrijk om het volgende stadium van de procedure voor te bereiden, om ervoor te zorgen dat zijn of haar rechten worden geëerbiedigd, om de vertrouwensrelatie tussen de advocaat en zijn of haar jonge cliënt op te bouwen of in stand te houden, maar ook zodat de advocaat zich bewust is van de realiteit van de maatregel en de gevolgen ervan voor zijn of haar jonge cliënt om hem of haar zo goed mogelijk te vertegenwoordigen. Een dergelijk bezoek is echter soms heel tijdrovend voor de advocaat en weinigen nemen daar de tijd voor.

- Wanneer hun minderjarige cliënt van zijn/haar vrijheid is beroofd, moet de rechtsbijstandverlener er zoveel mogelijk naar streven om:
 - Het kind ten minste één keer persoonlijk bezoeken in het detentiecentrum, bijvoorbeeld om het vooroverleg te voeren;
 - Te controleren of de procedurele en fundamentele rechten van hun jonge cliënten worden geëerbiedigd;
 - Wanneer de raadpleging per telefoon plaatsvindt, na te gaan of de waarborgen van vertrouwelijkheid worden geëerbiedigd.

- In **België** zei een van de ondervraagde advocaten dat zij ten minste één keer al haar minderjarige cliënten bezoekt wanneer zij in een detentiecentrum zijn geplaatst.

‘Bezoekt u elk van uw jonge cliënten in detentiecentra?’

‘Altijd minstens één keer, zelfs als ik een drukke agenda heb. Het idee is om te zien hoe hij zich aanpast aan het centrum, of hij er zich op zijn gemak voelt. Het is ook een gelegenheid om wat verder te gaan in het uitleggen van zijn rechten. Dit gesprek is ook nodig om de hoorzitting voor te bereiden, zodat hij mondig is en kan anticiperen op deze hoorzitting, die vaak een paar weken later plaatsvindt.

Jeugdadvocaat in België

26. Noodzaak van permanente multidisciplinaire opleiding

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** worden de belangrijkste behoeften op het gebied van opleiding voor advocaten belicht: ‘Alle beroepsbeoefenaars die met en voor kinderen werken, moeten de nodige interdisciplinaire opleiding krijgen over de rechten en behoeften van kinderen van verschillende leeftijdsgroepen, en over procedures die aan hen zijn aangepast. Beroepsbeoefenaren die rechtstreeks contact met kinderen hebben, moeten ook worden opgeleid in het communiceren met kinderen van alle leeftijden en ontwikkelingsfasen, en met kinderen in bijzonder kwetsbare situaties.’ (IV, A, 4., 5) In dit verband bepalen de **Beijing Rules** dat ‘voor al het [personeel dat zich met jeugdzaken bezighoudt] een minimumopleiding op het gebied van recht, sociologie, psychologie, criminologie en gedragswetenschappen vereist zou zijn’. (Regel 22.1) De **UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems** bepalen dat rechtsbijstandverleners die kinderen vertegenwoordigen een ‘interdisciplinaire basisopleiding over de rechten en behoeften van kinderen’ moeten krijgen, maar ook een ‘permanente en grondige opleiding en in staat moeten zijn om met kinderen te communiceren op hun begripsniveau’. (Richtsnoer 11, § 58 d)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Een van de belemmeringen die advocaten ondervinden om bijscholingen te volgen, is dat deze tijd vergen en vaak niet gratis zijn. Bovendien zijn de opleidingsprogramma's meestal meer gericht op theoretische kennis dan op menselijke vaardigheden. Bovendien zijn er niet veel specialisten die een gecombineerde aanpak van recht, sociologie en psychologie bieden, vooral tijdens de basisopleiding. Soms is het veeleer de niet-beschikbaarheid van een specifieke opleiding die de specialisatie van rechtsbijstandverleners in de weg staat.

In bijna alle landen die bij de studie betrokken zijn, kunnen advocaten bijscholing krijgen over jeugdrecht. Niettemin kan het ontbreken van verplichte programma's een risico vormen voor de kwaliteit van de juridische dienstverlening.

Een basis- en regelmatige opleiding waarborgt de kwaliteit van de rechtsbijstand: de beroepsbeoefenaars kunnen een bijgewerkte en gespecialiseerde kennis verwerven.

Multidisciplinaire aanpak:

De ondervraagde advocaten toonden grote belangstelling voor dit soort opleiding. Het werken met kinderen vereist specifieke vaardigheden die traditioneel niet in cursussen recht worden aangeleerd: hoe kinderen aan te spreken, hoe hen en hun situatie te begrijpen, hoe empathisch en geduldig te zijn, hoe echt naar hen te luisteren enz.

- Rechtsbijstandverleners moeten over **voldoende deskundigheid beschikken** om te kunnen werken met minderjarige verdachten. Deze taak vereist verschillende soorten vaardigheden die met elkaar verband houden.

De belangrijkste competenties die tijdens deze opleiding moeten worden ontwikkeld, zijn: theoretische kennis (jeugdrecht, procedurele rechten...) maar ook menselijke vaardigheden. Deze vaardigheden en kennis kunnen niet volledig worden aangeleerd tijdens de basisopleiding. Het is niet alleen door praktijk maar ook door permanente opleiding dat men afstand kan nemen en de eigen praktijk in vraag kan stellen.

- Zowel de **basisopleiding** als de **bijscholing** moeten worden gegeven met een multidisciplinaire **aanpak**.

Voorbeelden van opleidingen die advocaten kunnen volgen om menselijke vaardigheden te verwerven:

- de sociale en andere oorzaken van criminaliteit
- de sociale en psychologische ontwikkeling van kinderen, met inbegrip van de huidige bevindingen van de neurowetenschappen en de ontwikkeling van kinderhersenen
- ongelijkheden die kunnen neerkomen op discriminatie van bepaalde gemarginaliseerde groepen, zoals kinderen die tot minderheden behoren of inheemse volkeren
- de cultuur en de tendensen in de wereld van jongeren
- de beschikbare afleidingsmaatregelen en niet tot vrijheidsberoving strekkende straffen, in het bijzonder maatregelen die de toevlucht tot juridische procedures vermijden: Herstelrecht en reparatie¹²
- Inzicht in de gevolgen van vrijheidsberoving voor de ontwikkeling van kinderen
- Opleiding in communicatievaardigheden: hoe spreek je kinderen aan, hoe begrijp je hen en hun situatie, hoe ben je empathisch en geduldig, hoe luister je echt naar hen enz.

- In **België** moeten advocaten die lid willen worden van de jeugdafdeling zich eerst als vrijwilliger aanmelden. Vervolgens moeten zij in het kader van hun basisopleiding specifieke cursussen volgen die verband houden met het jeugdrecht. Zo moeten de advocaten van de Nederlandstalige balies een opleiding van ongeveer 80 tot 100 uur volgen die bijzonder interdisciplinair is. De cursus omvat psychologie, sociologie, criminologie, strafrecht, publiekrecht, burgerlijk recht, communicatieoefeningen met het kind en rollenspelen. Advocaten van de Franstalige balies moeten ook een specifieke basisopleiding volgen om lid te worden van de ‘jeugdafdeling’ van hun balie en mogen op deze voorwaarde kinderen vertegenwoordigen. Indien zij minderjarigen willen blijven vertegenwoordigen, zijn zij verplicht zich voortdurend bij te scholen. Zij moeten aantonen dat een bepaald aantal uren bijscholing relevant is voor hun praktijk als jeugdrechtadvocaat. Zo niet, dan worden zij van de lijst van jeugdrechtadvocaten geschrapt.

¹² Een e-learning over herstelrecht voor kinderen is beschikbaar via deze link: <https://childhub.org/en/online-learning-materials/alternative-ways-address-youth>

27. Kindvriendelijke communicatie

Een positieve interactie met het kind ligt aan de basis van doeltreffende rechtsbijstand.

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In de *richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie* staat dat ‘advocaten die kinderen vertegenwoordigen (...) in staat moeten zijn met kinderen te communiceren op hun begripsniveau’. Daarnaast benadrukt het Comité inzake de rechten van het kind van de Verenigde Naties in **Algemeen commentaar nr. 10 over de rechten van kinderen in het jeugdrecht** dat het kind moet worden geïnformeerd in een taal die hij/zij begrijpt. Dit kan een ‘vertaling’ vereisen van het formele juridische jargon dat vaak in strafrechtelijke tenlasteleggingen wordt gebruikt, in een taal die het kind kan begrijpen.

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Om doeltreffend met een kind te communiceren, moeten advocaten een andere aanpak volgen dan met volwassenen, wat vaak niet gemakkelijk is. Een kindvriendelijke communicatiestijl draagt zowel bij tot het emotionele welzijn van het kind als tot kwalitatief hoogstaande juridische bijstand.

- Om doeltreffend met een kind te communiceren, moeten advocaten **rekening houden met de leeftijd, het geslacht, de lichamelijke en/of geestelijke handicap, het ontwikkelingsniveau, de emotionele toestand, het onderwijsniveau en de cultuur van het kind**. Zij moeten er ook rekening mee houden dat de ontwikkeling van kinderen sterk wordt beïnvloed door hun ervaringen en relaties met belangrijke anderen¹³.
- Het is van essentieel belang dat de manier waarop een advocaat met een kind communiceert, geen aspecten van discriminerende of beledigende ervaringen voor het kind versterkt¹⁴.
- De beste manier om belangrijke informatie van het kind te verkrijgen en hem of haar niet te overspannen, is door gebruik te maken van een gestructureerd interview. Een model van een gestructureerd interview wordt gegeven in de volgende delen van dit hoofdstuk.
- **De ontmoeting(en) met het kind moet(en) plaatsvinden in een comfortabele en kindvriendelijke omgeving waarin het kind zich veilig en op zijn gemak voelt.**

¹³ United Nations Children's Fund. (2018). Guidelines on Child-Friendly Legal Aid. Retrieved from <https://www.unicef.org/eca/media/5171/file>
¹⁴ Melinder, A., Magnusson, M., & Gilstrap, L. L. (2021). What Is a Child-Appropriate Interview? Interaction Between Child Witnesses and Police Officers. <https://link.springer.com/article/10.1007/s42448-020-00052-8>

- De kamer moet zo privé mogelijk zijn. Anderen, die niet bij het interviewproces betrokken zijn, mogen het gesprek niet kunnen afluisteren. Er mogen geen onderbrekingen zijn tijdens het verhoor en andere mensen mogen de kamer niet binnenkomen tijdens het verhoor. Tijdens het verhoor mag het kind papier en pennen of potloden gebruiken om iets te schrijven of te tekenen als hij/zij dat wenst. Adolescenten kunnen er de voorkeur aan geven het verhaal in hun eigen woorden te schrijven of zelfs een brief aan de rechtbank te schrijven. Anderen voelen zich misschien meer op hun gemak als zij hun verhaal mondeling aan de rechtsbeoefenaar kunnen opbiechten.
- Het is heel belangrijk dat een persoon die ervan verdacht wordt het kind schade te berokkenen, **NIET** deelneemt aan het verhoor. Als het mogelijk is, kan een vertrouwde volwassene aanwezig zijn (bijvoorbeeld een maatschappelijk werker of een leerkracht), omdat hij/zij het kind kan ondersteunen als dat nodig is. Het is echter belangrijk dat de vertrouwenspersoon er zich niet mee bemoeit of de vragen beantwoordt in plaats van het kind.

‘Het is altijd nodig om aan het begin van het gesprek te glimlachen en niet te beginnen met wat het heeft gedaan’ -
Kinderadvocaat in Litouwen

28. Op vertrouwen gebaseerde relatie

De advocaat van de verdediging moet een vertrouwensrelatie met het kind ontwikkelen.

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** staat dat het ontwikkelen van een dergelijke op vertrouwen gebaseerde relatie ertoe kan bijdragen dat het kind zich gesteund en begrepen voelt: 'Kindvriendelijke methoden moeten kinderen in staat stellen zich veilig te voelen. Begeleiding door een persoon die zij kunnen vertrouwen, kan ervoor zorgen dat zij zich tijdens de procedure meer op hun gemak voelen'. Ook in de **UNICEF Guidelines on Child-friendly Legal Aid** wordt dit benadrukt als 'de basis van kwalitatief goede vertegenwoordiging en bijstand.' (Richtsnoer 4) Er wordt aanbevolen om 'tijd en middelen te besteden aan het opbouwen van een vertrouwensrelatie met het kind om te begrijpen wat in de beste belangen van het kind is.' (Richtsnoer 2)

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Het opbouwen van een samenwerkingsrelatie kan een uitdaging zijn, aangezien kinderen, en met name adolescenten, zeer vaak sceptisch zijn over de loyaliteit of de bekwaamheid van een advocaat. Het kan dan tijd kosten voor het kind om geleidelijk vertrouwen in de advocaat te krijgen, die misschien niet beschikbaar is binnen de procedure of voor de advocaat.

Een samenwerkingsrelatie vermindert de psychologische spanning van het kind, motiveert het om samen te werken en verhoogt de kans op een betere verdediging¹⁶.

- Voor en tijdens het gesprek met het kind moet de advocaat proberen om een samenwerkingsrelatie met het kind te ontwikkelen. Hij/zij moet uitleggen dat zijn/haar rol verschilt van die van andere volwassenen in de rechtspraak, zoals rechters of openbare aanklagers, en dat het zijn/haar taak is om het kind optimale vertegenwoordiging en bijstand te verlenen.
- Voor zover mogelijk moet het kind van het begin tot het einde van de gerechtelijke procedure door dezelfde advocaat worden bijgestaan.
- De advocaat moet er zich van bewust zijn dat de ervaring van elk kind uniek is en verschilt van die van anderen. Zij zullen hun verhaal opbiechten in overeenstemming met hun karakter, cultuur en begripsniveau. Daarom moet de advocaat geen veronderstellingen maken over wat een kind bedoelt, maar openstaan voor hun versie van de feiten en proberen te begrijpen wat zij precies willen zeggen.

¹⁶ UNICEF op .cit., p 19

- Een cruciaal onderdeel van de samenwerkingsrelatie is het **creëren van emotionele veiligheid**, die wordt ontwikkeld door:
 - **Vertrouwen**: het kind moet vertrouwen hebben in de advocaat. Lieg daarom niet en misleid een kind niet, en doe geen beloftes die u niet kunt waarmaken.
 - **Eerlijkheid**: vertel het kind de waarheid op een manier die past bij zijn leeftijd, bijvoorbeeld wanneer hij/zij wil weten wat u met de verkregen informatie gaat doen. Houd er rekening mee dat kinderen meestal heel goed door de regels heen kunnen lezen, en dat zij u niet zullen vertrouwen als u een vraag ontwijkt.
 - **Duidelijkheid**: als het kind vragen stelt (bijvoorbeeld over vrienden of familie), geef dan uitvoerige antwoorden in een taal die het kind kan begrijpen.
 - **Openheid**: sta open voor de ervaring van het kind. Kinderen zullen meestal geen valse details verzinnen over hun verhaal, maar soms kunnen ze daar verschillende redenen voor hebben (om een vriend of een familielid te beschermen).¹⁷.

29. Voorbereiding van het gesprek met het kind

Om gedetailleerde informatie over het kind en de zaak te verzamelen, moet een goed gepland interview worden gehouden.

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

Het Comité van de Verenigde Naties inzake de rechten van het kind, **algemeen commentaar 24 over de rechten van kinderen in de kinderrechtspraak** bepaalt dat het kind moet kunnen rekenen op juridische of andere passende bijstand vanaf het begin van de procedure, bij de voorbereiding en de presentatie van de verdediging, en totdat alle beroepsmogelijkheden en/of herzieningsprocedures zijn uitgeput

In **Algemene Toelichting 12 van het VN-Comité inzake de rechten van het kind over het recht van het kind** om te worden gehoord wordt benadrukt dat er voldoende tijd en middelen beschikbaar moeten worden gesteld om ervoor te zorgen dat kinderen adequaat worden voorbereid en het vertrouwen en de gelegenheid hebben om hun mening te geven. Er moet rekening mee worden gehouden dat kinderen verschillende niveaus van ondersteuning en vormen van betrokkenheid nodig zullen hebben, afhankelijk van hun leeftijd en capaciteiten in ontwikkeling.

¹⁷ B. Mitchel op. cit., p 33

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Tijdens het verhoor moeten het geheugen en de beïnvloedbaarheid van kinderen met zorg worden beschouwd. Het vermogen van kinderen om zich details van gebeurtenissen te herinneren kan zeer goed zijn, maar het kan ook gemakkelijk worden beïnvloed door de stress gelinkt aan het juridische proces.

Een andere belangrijke uitdaging voor de advocaat is de tijd die hij krijgt om zijn/haar minderjarige cliënt te ontmoeten. Vóór een politieverhoor hebben zij bijvoorbeeld misschien maar 20 minuten om een gesprek te voeren, wat niet genoeg is om het kind te leren kennen en voldoende informatie te verkrijgen.

Doortijd te nemen voor een onderhoud met het kind kan de advocaat de verdediging stap voor stap opbouwen, maar ook het kind geruststellen en het de nodige informatie geven om de procedure en de volgende stappen te begrijpen. Een gestructureerd interview kan het kind ook helpen om in zijn/haar eigen tempo gevoelige informatie te onthullen.

- Om een minder stresserend gesprek te voeren en de kans te vergroten dat hij waardevolle informatie van het kind verkrijgt, moet de rechtsbeoefenaar een gestructureerd interview voorbereiden en gebruiken¹⁸.

VOORBEELD VAN EEN GESTRUCTUREERD INTERVIEW MET EEN KIND

Begin van het interview

Algemene open vragen kunnen heel nuttig zijn om een relatie met het kind op te bouwen. U kunt het gesprek beginnen met algemene vragen zoals:

- *Vertel me over...*
 - *Je favoriete maaltijd*
 - *Je hobby's*

Ga dan geleidelijk over van het algemene gesprek naar een vrij verhaal over de kwesties die verband houden met de zaak op til. Het is belangrijk om het tempo van het kind te volgen. Het doel is om een duidelijk beeld te krijgen van het verhaal van het kind.

- *Vertel me wat er met je gebeurde toen...*

Als het kind eenmaal begonnen is met het opbiechten van het verhaal moet u aandachtig luisteren en laten zien dat u bereid bent om te begrijpen en openstaat voor wat hij/zij zegt.¹⁹

¹⁸ Robins, S.P. (2018). Forensic interviewing in Maschi, T & Leibowitz, G. S. (Eds) Psychosocial and Legal Issues Across Diverse Populations and Settings, (2nd ed., pp 333-342), Springer Publishing Company LLC.

¹⁹ Robins, S. P. (2018). Forensic Interviewing, in Maschi, T & Leibowitz, G. Forensic Social Work: Psychosocial and Legal Issues Across Diverse Populations and Settings (2nd ed., pp 333-342), Springer Publishing Company LLC.

Probeer de stroom van feiten niet te onderbreken en probeer een beeld te krijgen van de ervaring van het kind. Zodra het kind op een natuurlijke manier gestopt is met praten, kunnen specifieke vragen gesteld om meer details te verkrijgen.

Specifieke vragen zijn de **'wat', 'waar', 'wanneer', 'waarom', 'hoe', 'wie'** vragen, die worden gebruikt om meer details te verkrijgen.

Denk eraan dat het gebruik van **'Waarom'-vragen** riskant is: als je iemand vraagt 'Waarom deed je dat?' klinkt het alsof je kritiek geeft, en niet gewoon vraagt naar de reden van de actie. Als het kind defensief wordt, probeer de vraag dan met een zachtere stem en op een neutralere manier te stellen. *Waarom denk je dat je dat deed? Waarom deed je dat?*

Na de specifieke vragen kunt u gesloten vragen gebruiken. Gesloten vragen moeten voorzichtig worden gebruikt aan het einde van het interview om details te verduidelijken die eerder in het interview naar voren zijn gebracht. Dit soort vragen stelt vaste alternatieven of krijgt een 'ja' of 'nee' als antwoord²⁰.

Opgelet:

- Stel geen sturende vragen; (vb. *'toen kwam je terug om te zien wat er gebeurd was, toch?'*)
- Stel geen meervoudige vragen;
- Herhaal de vragen niet te vaak;
- Gebruik eenvoudige, relevante vragen;
- Vermijd het gebruik van technisch/juridisch jargon;
- Houd u aan de structuur van het interview, gebruik uw plan als leidraad. Houd het kind bij de relevante onderwerpen;²¹

De lichaamstaal

Lichaamshouding moet positieve of neutrale boodschappen overbrengen aan het kind. Houd daartoe de volgende suggesties in gedachten:

- Zet u neer op ooghoogte van het kind;
- Vermijd een blik waaruit een negatief oordeel blijkt;
- Toon een geïnteresseerde gezichtsuitdrukking en houd goed (maar geen intimiderend) oogcontact;
- Let erop dat u geen gespannen lichaamshouding vertoont;

Bedenk dat de lichaamshouding die u aanneemt een bepaalde reactie van het kind zal uitlokken.²²

²⁰ Andrews, S. J., Ahern, E. C., Stolzenberg, S. N., & Lyon, T. D. (2016). The productivity of wh- prompts when children testify. *Applied Cognitive Psychology*, 30(3), 341-349

²¹ Snow, P., & Powell, M. (2018). Interviewing juvenile offenders: The importance of oral language competence. *Current Issues in Criminal Justice*, 16, 2, 220-225. <https://doi.org/10.1080/10345329.2004.12036317>

²² International Commission of Jurists. (2018). *Practical Handbook for Lawyers when Representing a Child: Training materials on access to justice for migrant children*, Module 6. Retrieved from <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2018/06/Europe-FAIR-module-6-Training-modules-2018-ENG.pdf>

Het interview afsluiten

Het einde van het interview is even belangrijk als het begin. Als het kind vertrouwen had en gevoelige informatie heeft gedeeld, kan dit de eerste keer zijn dat het kind het gevoel heeft dat een volwassene naar hem of haar heeft geluisterd. Houd aan het einde van het interview in gedachten dat:

- Het kind de mogelijkheid moet krijgen om desgewenst extra informatie toe te voegen, of om iets wat het gezegd heeft te corrigeren;
- U moet het kind niet te lang ophouden en vermoeien, maar het ook niet opjagen;

Het einde van het gesprek moet ervoor zorgen dat het kind de kamer verlaat met een gevoel te worden gesteund tijdens het onderzoeksproces²³.

ENKELE VAARDIGHEDEN EN KWALITEITEN DIE NODIG ZIJN BIJ HET WERKEN MET ADOLESCENTEN

- Een goede kennis hebben van de ontwikkelingsfase van de adolescentie;
- In staat zijn een vertrouwensrelatie op te bouwen zonder te betuttelen;
- Open staan voor de ervaringen van de adolescent;
- Niet oordelen;
- Onstabiele emoties in de adolescentie aanvaarden;
- Inzicht in de effecten van stresserende gedachten bij adolescenten;
- Ondersteunen²⁴

23 Boyle, M & Vullierme, J. C. (2018). A short introduction to investigative interviewing: A practitioner's guide. Raad van Europa. Gehaald uit <https://rm.coe.int/guide-to-investigative-interviewing/16808ea8f9>

24 B. Mitchel op. cit., p 47

30. Samenwerking met het gezin en andere beroepsbeoefenaars, geleid door de belangen van het kind

De advocaat van de verdediging moet nauw samenwerken met andere beroepsbeoefenaars en de familie en dit proces moet worden geleid door het beginsel van de beste belangen van het kind

● EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

In de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** staat: 'Met volledige eerbiediging van het recht van het kind op een privé- en gezinsleven, moet nauwe samenwerking tussen verschillende beroepsbeoefenaars worden aangemoedigd, zodat een volledig inzicht in het kind wordt verkregen en zijn of haar juridische, psychologische, sociale, emotionele, fysieke en cognitieve situatie wordt beoordeeld'(§58).

Bovendien is er niet alleen samenwerking met andere beroepsbeoefenaars. De samenwerking met ouders en andere volwassenen die vertrouwen genieten, is van groot belang voor het kind en het feit dat hij/zij zich gesteund en veilig voelt, wordt altijd in aanmerking genomen als dat in zijn/haar beste belangen is. In dit verband wordt in de **richtsnoeren van de Raad van Europa** aanbevolen dat 'kinderen in staat moeten worden gesteld zich te laten vergezellen door hun ouders of, in voorkomend geval, door een volwassene van hun keuze, tenzij ten aanzien van die persoon een gemotiveerde beslissing in tegengestelde zin is genomen' (punt 58)

In **Richtsnoer nr. 8 van de UNICEF Guidelines on Child-friendly Legal Aid** staat dat moet worden 'samengewerkt met familieleden en andere volwassenen die het kind steunen'. In dat verband wordt gepreciseerd dat de 'beroepsbeoefenaar mogelijk ook met andere beroepsbeoefenaars moet samenwerken om een volledig inzicht te krijgen in de behoeften en wensen van het kind, en de risico's die aan de beslissing verbonden zijn'.

● VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Andere beroepsbeoefenaars staan sceptisch tegenover advocaten. Vaak worden zij eerder als tegenstanders van kinderen gezien dan als mensen die hen willen vertegenwoordigen. Bovendien is er soms sprake van een conflictrelatie tussen het kind en de ouders of andere belangrijke volwassenen.

Hoewel gespecialiseerde instellingen bij de rechtsgang betrokken zijn, blijft hun functie formeel en is er een gebrek aan meer actieve deelname. Bovendien zijn er onvoldoende specialisten beschikbaar om aan elke procedure deel te nemen.

De samenwerking tussen beroepsbeoefenaars kan soms worden beperkt door de beslissing van de rechter, die deze niet altijd aanvaardt.

De samenwerking met andere beroepsbeoefenaars zoals politie, openbare aanklagers, rechters, tolken, maatschappelijk werkers, psychologen, gerechtelijke ambtenaren, leerkrachten, medisch personeel, alsook met de familie draagt bij tot de eerbiediging van het recht van een kind in een gerechtelijke procedure.

Collaboratieve regelingen kunnen er ook toe bijdragen tot een stressvermindering bij de advocaten tijdens het juridische proces.

➤ Beoefenaars van juridische beroepen spelen een belangrijke rol bij het **aanmoedigen van de samenwerking tussen verschillende beroepsbeoefenaars** om een juist en alomvattend begrip van de situatie van het kind te ontwikkelen en vanuit een multidisciplinaire aanpak te voldoen aan de behoeften van het kind. Dit is in het bijzonder van belang in het geval van kwetsbare kinderen (kinderen die op straat leven, slachtoffers van mensenhandel) met een groot aantal problemen die hun rechtspositie beïnvloeden. Deze problemen vereisen vaak verschillende vormen van bijstand en niet alleen juridische deskundigheid. Om dit proces te vergemakkelijken moeten de advocaten van de verdediging dan ook:

1. Goed op de hoogte zijn van de manier waarop de verschillende beroepsbeoefenaars binnen de rechtspraak werken, zodat zij het kind kunnen uitleggen welke hun rol en betrokkenheidsniveau is.
2. Beschikken over een bijgewerkte lijst van alle dienstverleners die in een bepaald geval van belang kunnen zijn.
3. De interactie tussen het kind en andere beroepsbeoefenaars vergemakkelijken.
4. Regelmatig opleidingssessies bijwonen over het belang van een multidisciplinaire aanpak bij de behandeling van een kinderzaak. Dit moet leiden tot een volledig begrip van de rol van de verschillende beroepsbeoefenaars tijdens het juridische proces²⁵.

➤ De advocaat moet **ook een samenwerkingsrelatie aangaan met familieleden of ondersteunende volwassenen**, aangezien zij een belangrijke rol spelen om ervoor te zorgen dat het kind tijdens het juridische proces naar behoren wordt ondersteund. Zij kunnen ook een belangrijke bijdrage leveren aan het herintegratieproces van het kind na de veroordeling²⁶.

➤ Anderzijds moet de advocaat er zich van bewust zijn hoe de relatie tussen het kind en de volwassene kan veranderen, waardoor het risico dat **het kind wordt gemanipuleerd** toeneemt. Met dit in het achterhoofd is het van cruciaal belang dat de belangen van andere mensen, zoals ouders of ondersteunende volwassenen, niet de overhand hebben op de belangen van het kind²⁷.

²⁵ UNICEF op. cit., p 29

²⁶ Young, M. C. (2000). Providing Effective Representation for Youth Prosecuted as Adults, Bureau of Justice Assistance, NCJ 182502.

²⁷ Sterling, R. W. (2009). Role of Juvenile Defense Counsel in Delinquency Court. National Juvenile Defender Center. Retrieved from Role of Juvenile Defense Counsel in Delinquency Court (wa.gov) http://www.opd.wa.gov/documents/00449-2017_Handout.pdf

De meeste Europese landen beschikken over een systeem voor de bescherming van kinderen die in een strafprocedure verwikkeld zijn, om te waarborgen dat de rechten van het kind worden geëerbiedigd. Daarom hebben juridische beroepsbeoefenaars toegang tot verschillende beroepsbeoefenaars die aan de zaak kunnen bijdragen.

- In **Litouwen** kan, wanneer een kind betrokken is bij een strafprocedure, het personeel van het Bureau voor de bescherming van de rechten van het kind worden verzocht deel te nemen aan het verhoor. Hun taak is ervoor te zorgen dat de rechten van het kind niet worden geschonden.

31. Samenwerking met een tolk

Wanneer het kind de taal van de strafprocedure niet verstaat, moet er een tolk aanwezig zijn

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

Richtlijn (EU) 2010/64 heeft betrekking op het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures. In artikel 2 wordt bepaald dat ‘verdachten of beklaagden die de taal van de strafprocedure niet spreken of verstaan, onverwijld bijstand van een tolk krijgen tijdens de strafprocedure voor onderzoeks- en gerechtelijke instanties, met inbegrip van politieverhoren, alle zittingen van de rechtbank en alle noodzakelijke tussenzittingen.’ ‘In lid 2 wordt gespecificeerd dat ‘er vertolking beschikbaar (moet) zijn voor de communicatie tussen verdachten of beklaagden en hun raadsman (...)’.

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

De tolk stelt het kind in staat te begrijpen waarom hij/zij bij een gerechtelijke procedure betrokken is en hem/haar te informeren over alles wat met de gerechtelijke procedure te maken heeft.

Tolken zijn vaak niet gemakkelijk beschikbaar: het risico is groot dat de procedure en de rechtsbijstand daardoor worden vertraagd.

In de interviews van het LA Child onderzoek vertelden advocaten vaak dat de vertaling die aan het kind wordt gegeven niet accuraat genoeg was in termen van woordenschat of beginselen, maar ook dat de specifieke toon voor een kind niet werd geëerbiedigd. Als de tolk niet gekwalificeerd is om met kinderen te werken, kan hij/zij het kind intimideren of zijn/haar woorden verkeerd interpreteren. Het kan ook de ontwikkeling van een op vertrouwen gebaseerde relatie tussen de advocaat en zijn/haar minderjarige cliënt sterk belemmeren.

Een andere uitdaging die tijdens de interviews uit het onderzoek van LA Child naar voren kwam, is dat wanneer het kind de procestaal een beetje verstaat en spreekt, de advocaten vaak bij deze kinderen de neiging zien om geen tolk te vragen of ermee in te stemmen geen tolk te nemen, ook al zou hun slechte taalbeheersing die aanwezigheid noodzakelijk maken. De advocaten stellen zelfs vast dat deze jongeren zich coöperatiever willen opstellen indien zij geen tolk nemen.

Vertolking

Wanneer het kind de taal van het strafproces niet verstaat, moet hij/zij tijdens alle gerechtelijke procedures worden bijgestaan door een tolk. Daarom moet de advocaat nauw met hem/haar **samenwerken**.

Om te waarborgen dat deze dienst naar behoren wordt verleend, moet de advocaat aandacht besteden aan de volgende punten:

- Zorg voor een tolk vanaf de eerste ontmoeting met de politieautoriteiten
- Verzoek om een tolk in alle vergaderingen met hem/haar of met andere beroepsbeoefenaars zoals maatschappelijk werkers of psychologen²⁸.
- Verzoek ook om een tolk voor de ouders van het kind
- Zorg ervoor dat de tolk over de nodige kwalificaties en kennis beschikt om in gerechtelijke procedures te tolken
- Zorg ervoor dat de tolk geen invloed heeft op het kind
- Maak de tolk duidelijk dat hij/zij alleen moet vertalen wat het kind zegt en geen onnodige interpretaties mag toevoegen
- Zorg ervoor dat de tolk de woorden van het kind niet verandert om de zin te verbeteren of meer details te geven
- Zorg ervoor dat de tolk tijdens het gesprek geen initiatieven neemt en zelf vragen begint te stellen aan het kind. Denk eraan dat de rol van de tolk neutraal moet zijn
- Leg de tolk uit dat hij/zij geen persoonlijke emoties zoals angst of woede mag tonen. Deze emotionele reacties kunnen het kind beïnvloeden.
- Instrueer de tolk om met een rustige stem te spreken en niet te oordelen over het kind²⁹.

28 Fontes, L. A., (2010). Interviewing migrant children for suspected child maltreatment. *The Journal of Psychiatry and Law*, 38, 3. <https://doi.org/10.1177%2F009318531003800304>

29 Fontes, L. A. (2009). Interviewing Immigrant Children and Families for Suspected Child Maltreatment. *American Professional Society on the Abuse of Children (APSAC)*. Retrieved from <https://brycs.org/wp-content/uploads/2018/09/interviewing.pdf>

• In **Frankrijk** bepaalt het wetboek van strafvordering met betrekking tot het recht op een tolk dat, indien de verdachte of beklaagde geen Frans verstaat, hij of zij het recht heeft zich tijdens de zittingen of voor de vertaling van relevante documenten voor de verdediging tot het einde van de procedure te laten bijstaan door een tolk, tenzij hij of zij uitdrukkelijk en bewust afstand doet van dit recht. Indien deze dienst wordt verleend in het kader van rechtsbijstand, is die kosteloos.

Ook in **Hongarije, Oostenrijk, de Tsjechische Republiek, Finland** en de meeste andere Europese landen kan tijdens de gehele gerechtelijke procedure gratis worden getolkt.

32. Kinderen die gespecialiseerde rechtsbijstand nodig hebben op diverse rechtsgebieden

Minderjarige verdachten kunnen door hun situatie juridische bijstand nodig hebben op verschillende rechtsgebieden. Dit is bijvoorbeeld het geval voor minderjarige verdachten in migratiesituaties.

• EU- EN INTERNATIONALE NORMEN

De **2012 UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems** voorzien in het gelijkheidsbeginsel (beginsel 10): 'Er moeten speciale maatregelen worden genomen om zinvolle toegang te waarborgen voor vrouwen, kinderen en groepen met bijzondere behoeften, met inbegrip van, maar niet beperkt tot, (...) **minderheden, (...), inheemse en aboriginal bevolkingsgroepen, staatlozen, asielzoekers, buitenlandse burgers, migranten, vluchtelingen en in eigen land ontheemde personen**. Deze maatregelen moeten inspelen op de **bijzondere behoeften van deze groepen**, met inbegrip van gender- en leeftijdsgerichte maatregelen. (§32).

In de **richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie** staat: 'Er moet wellicht specifieke bescherming en bijstand worden verleend aan meer kwetsbare kinderen, zoals **migrantenkinderen, kinderen-vluchtelingen of -asielzoekers, niet-begeleide kinderen, (...)**'. (III, D, 2) In de toelichting bij de richtlijnen wordt ook gewezen op de behoefte aan opleiding over deze kwesties: 'Kinderrechten kunnen en moeten deel uitmaken van het leerprogramma op scholen en in specifieke vakken van het hoger onderwijs (recht, psychologie, ...). Daarbij moet aandacht worden besteed aan de specifieke aspecten van kinderrechten en wetgeving die betrekking heeft op kinderkwesties, zoals familierecht, jeugdrecht, asiel- en immigratiewetgeving enz. De lidstaten worden aangemoedigd om specifieke opleidingscursussen op te zetten'. (§68).

• VOORDELEN EN UITDAGINGEN

Wanneer een minderjarige verdacht is en hiervoor een advocaat krijgt toegewezen, kan de advocaat ook van groot nut zijn voor het kind dat bijstand nodig heeft in andere soorten procedures, bijvoorbeeld in migratie-gerelateerde procedures. Deze soorten procedures zijn echter meestal heel specifiek en vereisen een bijzondere specialisatie van advocaten om de zaak te beheersen. Voor een kind dat op twee verschillende rechtsgebieden rechtsbijstand nodig heeft, zou een advocaat die op beide gebieden deskundig is, hem of haar in de verschillende procedures adequaat kunnen begeleiden. Dit zou ook het grote aantal advocaten vermijden en aldus het vertrouwen bevorderen. Bovendien zal een kind dat bij verschillende soorten procedures betrokken is, in feite veel verschillende actoren ontmoeten wiens rol en functie hij of zij niet altijd volledig zal begrijpen. Eén advocaat kan voor het kind als gids dienen en hem of haar de juiste richting wijzen. In de praktijk vindt men vrij zelden advocaten die zowel gespecialiseerd zijn in immigratierecht als in strafprocesrecht voor kinderen.

- De advocaat die wordt aangewezen voor een minderjarige verdachte, moet nagaan wat het administratieve statuut van het kind is en of hij of zij juridische bijstand op dit gebied nodig heeft, en indien dit het geval is en de aanvankelijk aangewezen advocaat niet bevoegd is op dit gebied, de nodige stappen ondernemen om ervoor te zorgen dat het kind ook op dit gebied naar behoren kan worden vertegenwoordigd.
- Als het kind twee advocaten heeft, moeten zij samenwerken

- In **België** hebben verschillende advocaten die wij hebben ontmoet, besloten zich zowel te specialiseren in jeugdbeschermingsrecht (minderjarige verdachten of gevaar lopen) als in migratierecht. Op die manier kunnen zij hun jonge cliënten op een alomvattende manier begeleiden in de verschillende procedures en hun rechten op een alomvattende manier verdedigen.

BELANGRIJKSTE INTERNATIONALE EN EUROPESE NORMEN INZAKE RECHTSBIJSTAND AAN MINDERJARIGE VERDACHTEN

Er bestaat een aanzienlijk aantal bindende en niet-bindende internationale teksten met normen voor rechtsbijstand aan minderjarige verdachten. Deze richtlijnen zijn bedoeld als een praktisch instrument voor belanghebbenden om ze toe te passen. Hieronder volgt een lijst van deze regionale en internationale normen.

Daarnaast biedt het verslag Rechtsbijstand voor minderjarige verdachten in internationale en Europese instrumenten een uitgebreid overzicht van de internationale normen en bevat het derhalve een aantal essentiële vereisten waaraan nationale rechtsbijstandssystemen moeten voldoen om toegankelijk en aangepast te zijn³⁰.

Hard Law

VERENIGDE NATIES

- Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, Algemene Vergadering van de VN, 1966
- Verdrag inzake de rechten van het kind, Algemene Vergadering van de VN, 1989

RAAD VAN EUROPA

- Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens, Raad van Europa, 1950

EUROPESE UNIE

- Richtlijn 2010/64/EU betreffende het recht op vertolking en vertaling in strafprocedures, Europees Parlement en de Raad, 2010
- Richtlijn 2012/13/EU betreffende het recht op informatie over strafprocedures, Europees Parlement en de Raad, 2012
- Richtlijn (EU) 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure, Europees Parlement en Raad, 2016

³⁰ Het verslag is beschikbaar op de website van het project LA Child: <https://lchild.eu/the-projects/la-child/european-report/>

Soft Law

VERENIGDE NATIES

- United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, United Nations Office on Drugs and Crime, 2012
- Algemene opmerking nr. 24 over de rechten van kinderen in het kinderrechtstelsel, Comité voor de rechten van het kind, 2019, CRC/C/GC/24

RAAD VAN EUROPA

- Richtlijnen van het Comité van ministers van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie, Raad van Europa, 2010

Andere middelen

- Guidelines on child-friendly legal aid, UNICEF ECARO, 2018
- Handbook on Ensuring quality of legal aid services in criminal justice processes, United Nations Office on Drugs and Crime, 2019

Of de kinderen nu verdacht, beschuldigd of veroordeeld worden voor een strafbaar feit, kinderrechten kunnen ondermijnd worden. Het is daarom van fundamenteel belang dat zij toegang hebben tot kindvriendelijke rechtsbijstand. Het bestaan en de beschikbaarheid ervan hangt niet alleen af van rechtsbijstandverleners, maar ook van de autoriteiten en de beleidsmakers. Deze richtlijnen zijn bedoeld om internationale normen, aanbevelingen en inspirerende praktijken toegankelijk te maken voor alle beroepsbeoefenaars die te maken hebben met rechtsbijstand voor kinderen die in conflict zijn met de wet in heel Europa.

De richtlijnen werden ontwikkeld in het kader van Rechtsbijstand voor kinderen in strafzaken: **ontwikkeling en uitwisseling van beste praktijken (LA CHILD)** project, uitgevoerd door het Rechtsinstituut van het Litouws Centrum voor Sociale Wetenschappen (LIL, leidende partner), Defence for Children International (DCI) - België en het Center of Integrated Legal Services and Practices (CILSP, Albanië).

“Wij weten nu, en deze gids toont dit genoeg aan, dat men zich niet improviseert als ‘advocaat van kinderen’ en dat deze functie beslist veel complexer is dan veel andere diensten die door advocaten worden verleend.”

Benoit Van Keirsbilck

Lid van het VN-Comité inzake de rechten van het kind en
Directeur van Defence for Children International België

LA CHILD

Gefinancierd door **Justice Programme**
of the **European Union** (2014 – 2020)

Medegefinancierd door **COCOF**